

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Звіт

про гірський похід
I категорії складності
по Західному Кавказу
в період з 20 липня по 2 серпня 2011 року

Маршрутна книжка № 14-11

Керівник групи:

Мартинів Сергій Володимирович
Домашня адреса: м. Миколаїв,

Заступник керівника:

Безпалій Микола Андрійович
Домашня адреса: Миколаївська обл.,

Маршрутно-кваліфікаційна комісія Федерації спортивного туризму Миколаївської області розглянула звіт і вважає, що похід може бути зарахований всім учасникам і керівникові _____ категорією складності

М.П.

Голова МКК

_____ В. М. ФІЛІН

Зміст

Анотація .....

Довідкові відомості про похід .....

Склад групи .....

Графік руху .....

Загальна та туристська характеристика району походу.....

Технічний опис маршруту .....

Висотний профіль маршруту .....

Картографічні матеріали .....

Фотозвіт .....

Краєзнавча робота .....

Підсумки, висновки та рекомендації .....

Додатки.....

Анотація

Цей звіт про гірський похід I категорії складності, проведений групою туристів Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді – учнями навчальних закладів міста та області, по Кавказу з метою підвищення спортивної майстерності гуртківців міста Миколаєва та Миколаївської області, а також залучення молоді до гірського туризму. Маршрут надає можливість отримати навички сходження на перевали та вершини 1А, руху по сніжним та осипним схилам, проходження переправ.

Звіт складали

Довідкові відомості	Мартинов С. В.
Відомості про район подорожі	Мартинов С. В. Безпалый М. А.
Технічний опис маршруту	Бойченко О. С.
Краєзнавча робота	Доній Д. В. Копайгора Д. О.
Фотозвіт	Тимофєєва М. В. Зінкевич С. В.
Підсумки, висновки та рекомендації	Мартинов С. В.
Комп'ютерний набір	Лисунець О. С.

Довідкові відомості про похід

Організація, яка проводить похід – Миколаївський обласний Центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

Вид подорожі – гірський

Категорія складності – перша

Район походу – Західний Кавказ

Термін проведення – з 20 липня по 2 серпня 2011 року

Заявлений маршрут походу – сел. Нижній Архиз – САО – пер. Карабек (н/к, 2330м) – г. Великий Карабек (2979м, рад.) – ур. Морг-Сирти – пер. Архизське Сідло (н/к, 2200м) – стр. Ревунок – сел. Архиз – р. Псиш – р. Софія – р. Ак-Айри – пер. Іркиз (1А, 2871м) – пер. Кель-Ауш (1А, 2866м) – пер. Караджаш (1А, 3022м) – р. Псиш – розвідка долини ріки Карасу и п/п сідловини між долинами рік Карасу та Темір-Кулак (ймов. 1А, 3000м) – пер. Темір-Кулак (1А, 3025м) – р. Дукка – р. Архиз – сел. Архиз.

Пройдений маршрут сел. Нижній Архиз – САО – пер. Карабек (н/к, 2330м) – г. Великий Карабек (2979м, рад.) – ур. Морг-Сирти – пер. Архизське Сідло (н/к, 2200м) – стр. Ревунок – сел. Архиз – р. Псиш – р. Софія – р. Ак-Айри - Софійські водосп. (рад.) — пер. Іркиз (1А, 2871м) – пер. Кель-Ауш (1А, 2866м) – пер. Караджаш (1А, 3022м) - г. Мінге-Кель-Баши (1А* 3251 м,рад.) – р. Псиш – р. Біла – розвідка долини р. Карасу – оз. Білореченське – пер. Айюлю (1А, 2874м) – пер. Темір-Кулак (1А, 3025 м,рад.) – верш. 3120 м(н/к,рад.) – р. Дукка – р. Архиз – сел. Архиз.

Довжина активної частини – 123,3 км

Тривалість – 10 днів, в тому числі 2 напівднювання

Аварійні варіанти виходу з маршруту: по хребту Ужум до САО; долиною струмка Ревунок до Архизу; долинами рік Софія, Псиш, Карасу до прикордонних постів; долинами рік Дукка, Архиз до бази МНС.

Запасний варіант: р. Біла – пер. Айюлю – р. Дукка.

Маршрутні документи розглянуті МКК МОЦТКЕ УМ, номер маршрутної книжки 14-11

Шифр МКК – 114 – 03 – 20000000

Маршрутні документи розглянуті МКК Миколаївської обласної федерації туризму 05 липня 2011 року Шифр МКК – 214 – 00 – 3253201

Склад групи

№ п/п	Прізвище ім'я по батькові	Дата народження	Туристський досвід	Місце роботи або навчання	Домашня адреса	Обов'язки в групі	Фото
1	Мартинів Сергій Володимирович	18.03.1972	К – II к.с. У – III к. с. Кавказ	МОЦТКЕ УМ, керівник гуртка	м. Миколаїв.	керівник	
2	Безпалій Микола Андрійович	04.10.1961	К – II к.с. Крим (п)	МОЦТКЕ УМ, керівник гуртка	Миколаївська обл. .	заступник керівника	
3	Зінкевич Сергій Володимирович	16.04.1984	У – I к.с. Крим (п)	ПП	м. Харків	фотограф	
4	Бондаренко Дмитро Олександрович	17.09.1994	У – II к.с. Крим (п)	Лиманівська ЗОШ, учень	Миколаївська обл.	Завгосп по спорядженню	
5	Толстяк Михайло Валентинович	04.03.1997	У – I к.с. Крим (п)	Лиманівська ЗОШ, учень	Миколаївська обл.=	еколог	

6	Тимофеева Марина Вікторівна	16.07.1998	У – І к.с. Крим (п)	Лиманівська ЗОШ, учениця	Миколаївська обл.	фотограф	
7	Лисунець Олександр Сергійович	07.04.1994	У – І к.с. Кавказ	ННПУ, студент	м. Миколаїв	ремонтник	
8	Доній Дмитро Володимирович	21.11.1993	У – І к.с. Крим (п)	Ліцей «Педагог», учень	м. Миколаїв	медик	
9	Копайгора Діана Олегівна	25.06.1997	У – І к.с. Крим (п)	ЗОШ №28, учениця	м. Миколаїв	завгосп по харчуванню	
10	Бойченко Олександр Сергійович	17.10.1996	У – І к.с. Крим (п)	ЗОШ №36, учень	м. Миколаїв	безвідповід. за тех. опис	

МОЦТКЕ УМ – Миколаївський обласний Центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

ЧП – часний підприємець

МДПУ – Миколаївський Державний Педагогічний Університет

ЗОШ – загальноосвітня школа

П - пішохідний

Графік руху

День в дорозі	Дата	Ділянка денного переходу	Часові характеристики	Характеристика шляху	Погодні умови	Місце ночівлі
1	21.07	Нижній Архиз – ріка Горохова Балка	25 хв	Асфальтована дорога	дощ	Лівий берег ріки Горохова Балка
2	22.07	Горохова Балка – САО – хребет Ужум	3 год 20 хв	Тропа, асфальтована та ґрунтова дороги	Вдень змінна хмарність, ввечері злива з градом	Хребет Ужум
3	23.07	Напівднювання. Хребет Ужум – перевал Карабек (н/к, 2330 м) – гора Амакчат – витоки струмка Ліневого. Радіальний вихід на перевал Озерний Архизський (н/к, 2620 м)	4 год 10 хв	Ґрунтова дорога, складна тропа, трав'янисті схили.	Змінна хмарність, після обіду – сильний затяжний дощ.	Витоки струмка Ліневого

4	24.07	Радіальний вихід на г.Великий Карабек (н/к, 2979,1 м) – урочище Морг-Сирти – перевал Архизське Сідло (н/к, 2200 м) – ріка Ревунок – селище Архиз – ріка Псиш – галявина Таулу	8 год 35 хв	Широка трав'янисто-осипна улоговина, вузький трав'янисто-осипний гребінь (при підйомі на гору Великий Карабек). Заболочена тропа, ґрунтова дорога	Хмарно, часом слабкий дощ, ввечері ясно.	Галявина Таулу
5	25.07	Галявина Таулу – долина ріки Софія – Леднікова ферма – радіальний вихід до Софійських водоспадів – злиття рік Софія та Ак-Айри	4 год 45 хв	Ґрунтова дорога, тропа, переправа через ріку Софія по колоді, тропа через криволісся	Ясно, ввечері похмуро, слабкий дощ	Верхів'я Софії
6	26.07	Злиття рік Софія та Ак-Айри – ріка Ак-Айри – перевал Іркіз (1А, 2871 м) – перевал Кель-Ауш (1А, 2866 м) – перевал Караджаш (1А, 3022м) – озеро 2950 м	5 год	Переправа через ріку Ак-Айри по колодам, крута, тропа, крутий трав'янисто-осипний зліт на пер. Іркіз, осипи та сніжники середньої крутизни, трав'янисто-осипні гребені (крутизна до 45*),	Ясно	Озеро 2950 м

7	27.07	Озеро 2950 – радіальний вихід на гору Мінге- Кель-Баши (1А*, 3251 м) – озеро 2554 м – ріка Псиш – ріка Біла	6 год 50 хв	Крупний та середній круті осипи, нескладні скельні ділянки, круті трав'янисті схили, слабкі овечі стежинки, підтоплена лісовозна дорога, переправа через Псиш по аврійному мосту, переправа через Білу по колоді та вбхід	Ясно	Гирло Білої
8	28.07	Напівднювання. Ріка Біла – розвідка долини ріки Карасу – підйом по долині Білої до висоти 2400 м	2 год 45 хв	Круті трав'янисті схили в долині Карасу. Тропа по долині ріки Біла	Ясно, після обіду похмуро, слабкий дощ	Верхів'я ріки Білої
9	29.07	Верхів'я ріки Білої – перевал Айюлю (1А, 2874 м) – перевал Темір- Кулак (1А, 3025 м)+гора 3120 м (рад.) – озеро Семицвітне	5 год 20 хв	Тропа на трав'янисто- осипному схилі , сніжник, осипні схили середньої крутизни, ділянки живого осипу, маркована тропа по стародавній морені	Ясно	Озеро Семицвітне
10	30.07	Озеро Семицвітне – ріка Дукка – ріка Архиз – ріка Псиш – селище Архиз	7 год 10 хв	Складна тропа у верхів'ях Великої Дукки, нескладний бхід, грунтова дорога, переправа через Малу Дукку по колоді	Ясно	Церковна галявина поблизу селища Архиз

Технічний опис

маршруту

21.07.11

В 16.31 виходимо на зупинці Нижній Архиз (Буково). Кавказ зустрічає дощем (фото 1). Керівник з двома учасниками їде в Архиз - залишити закидання і зареєструватися у рятувальників. Закидання залишаємо у Тохтара Азретовіча Хубієва, а ось рятувальники в Архиз поміняли адресу. Їх супермодерна база тепер знаходиться в долині річки Архиз, трохи нижче Лунної поляни, в 9 км від селища.

Переходимо Великий Зеленчук по залізобетонному мосту і повз історико-архітектурний музей йдемо вгору по асфальтованій дорозі. Пропускаємо розвилку вправо-вниз (вона веде в селище астрономів Буково). Через 25 хв від моста переходимо ще один міст через річку Горохова Балка (фото 2). Відразу за цим мостом вгору по схилу, на Пн, йде малопомітна крута стежка. Піднявшись крутим схилом, стежка за кілька хвилин виводить до пологих майданчиків для ночівлі.

25 хв   1.5 км   + 110 м

22.07.11

Нижній Архиз - CAO - хребет Ужум.

О 8.00 виходимо на екскурсію в Нижньо-Архизській історико-архітектурний комплекс (фото 3). (Розклад та розцінки на відвідування музеїв см. в розділі «Додатки»). На жаль, брак часу не дає можливості скористатися послугами екскурсовода. О 10.00 повертаємося на місце ночівлі, і в 10.40 виходимо на маршрут.

Стежка, що скорочує серпантин дороги, починається в 300-350 м від моста.

Стежка круто піднімається по долині річки Горохова Балка (фото 4). Через 50 хв стежка виходить на зарослу високотрав'ям просіку з ЛЕП. Загальний напрямок підйому - ПдЗ. Через 1 год 55 хв від початку підйому виходимо на асфальт.

Стежка зрізає ще одну петлю серпантину, продовжуємо рух на Пд по вологому лузі (фото 5). Ще через 15 хв знову виходимо на дорогу. До білих куполів

САО, що випірнули з-за трав'янистого гребеня, йдемо 20 хв (фото 6). В 13.35 залишаємо рюкзаки біля входу в ВТА (Великий Телескоп альтазімутальний - найбільший білий купол) і йдемо на екскурсію по обсерваторії (фото 7). Вона займає півтори години.

Ще годину займає обідній перекус, і о 16.05 по асфальтованій дорозі ми виходимо за купол ВТА. Тут асфальт закінчується. Перед нами - вершина 2326 м. Йдемо на ПдЗ по ґрунтовій дорозі, траверсуючи З, ближній до нас схил вершини (фото 8). З Пн швидко наближається потужний грозовий фронт. За 50 хв від обсерваторії виходимо на перемичку між вершинами 2326 м і 2385 м. Тут ставимо табір (фото 9), і дуже вчасно: нас накриває потужна двогодинна злива з градом.

Вода - в невеликому потічку на С схилі вершини 2326 м, обід і вечерю готуємо на газі.

3 год 20 хв	8,5 км	+ 1104 м
		- 75 м

23.07.11

Напівднювання

Хребет Ужум - перевал Карабек (н / к, 2330 м) - гора Амакчат - витоки струмка Ліневого.

Вихід о 7.00. З місця ночівлі йдемо на Пд по ґрунтовій дорозі. Через 10 хв виходимо на гребінь хребта Ужум (фото 10). У деяких джерелах це перевал САО. Дорога робить тут різкий поворот і йде по хребту на ПнС, в долину ріки Марухи. Продовжуємо рух по стежці на Пд, ПдС, траверсуючи С схили гори Пастухової (фото 11). Через 1 год 30 хв від виходу стежка спускається на зелену сідловину з невеликим туром - перевал Карабек (н / к, 2330 м) (фото 12, 13). Записки в турі немає. О 9.10 продовжуємо рух по стежці в Пд, ПдЗ напрямку. Поступово набираючи висоту, траверсуючи З схили гори Амакчат. Стежка лавірує між скелястими виходами і заростями рододендрона (фото 14). Через 1 год 10 хв від перевалу виходимо на перемичку між горою Амакчат і вершиною 2694 м

(фото 15). По С схилу вершини 2694 м ще через 20 хв потрапляємо на перевал між Великим Карабеком і вершиною 2694 м (фото 16). Погода явно псується, щільна хмарність майже повністю затягує небо.

Траверсуючи 3 схил Великого Карабеку, о 12.10 виходимо під перевал Озерний, до одного з витоків струмка Линевого (45 хв від перемички Великий Карабек - г. 2694 м). Стежка поступово втрачається на трав'янистих схилах урочища Морг-Сирти. Наша подальша мета - радіальний вихід на Великий Карабек. Але погода вносить свої корективи, потужну тривалу зливу намагаємося перечекаати під тентом (фото 17). Через пару годин стає ясно, що негода - це надовго. Ставимо табір на невеликій терасі, сподіваючись, що вранці все ж таки буде можливість піднятися на вершину (фото 18).

Увечері злива стихає, хмарність трохи піднімається. О 18.40 вирішуємо сходити на близьку сідловину перевалу Озерного Архизського (н / к, 2620 м). За 15 хв по некрутому трав'янистому схилу піднімаємося на перевал (фото 19). Знімаємо дві записки: від 18 липня (група з Краснодару, керівник Грінченко Є. А.) та від 20 липня (група із Санкт-Петербурга, керівник Гладилін П.). Пітерці повідомляють, що 21 липня вони піднімалися на Великий Карабек. Хороша прикмета! Зворотний шлях до табору займає 10 хв (фото 20,21).

Сніданок (хребет Ужум), обід і вечеря (витоки струмка Линевого) - на газі.

4 год 10 хв	13,7 км	+ 580 м
		- 470 м

24.07.11

Радіальний вихід на вершину Великий Карабек (н / к, 2979,1 м) - урочище Морг-Сирти - перевал Архизське Сідло (н / к, 2200 м) - річка Ревунок - селище Архиз - річка Псиш - Мостова поляна.

Практично всю ніч ллє дощ. Але під ранок барабанний дріб крапель по тентам наметів вщухла. Трохи холодає, і суцільна пелена дощових хмар піднімається над хребтом.

Виходимо о 5.50. Учасниця Копайгора Д. з заступником залишаються в таборі.

Починаємо підйом по С схилу гори Великий Карабек. Хмари суцільною пеленою затягують небо, але хребти та вершини, що оточують урочище Морг-Сирти, відкриті (фото 22). Шлях підйому очевидний: широка трав'янисто-осипна

слабовиражена лощина, що виводить на гребінь трохи північніше основної вершини. Праворуч по ходу та внизу залишається південний гребінь Великого Карабека (фото 23). По ньому теж можна вийти на вершину від перевалу Озерний Архизський, цей варіант підйому надійніший при обмеженій видимості.

Через 50 хв виходимо на вузький трав'янисто-осипной гребінь, що з'єднує основну і північну вершини Великого Карабека. Ще через 10 хв - ми на вершині (фото 24).

Звідси відкривається чудовий вид на заповідне урочище Морг-Сирти, долини Марухи і Великого Зеленчука. На Пд на тлі хмар чітко виділяються скельні вежі Софії, Аманауза, Пшиша.

Записки в турі немає. Залишаємо свою, ще раз озираємося навколо - блакитні плями серед суцільної завіси хмар вселяють надію, - і о 7.20 починаємо спуск в табір (фото 25). Спуск по шляху підйому займає 45 хв. Збираємо табір і о 9.00 виходимо на маршрут.

Долини струмків Ліневого і Рапочая поділяє досить високий трав'янистий гребінь. На пологій перемичці (найнижча її точка позначена на карті висотою 2343 м), якою він з'єднується з хребтом Ужум, видніються дві витоптаних до землі плями кошів. На цю перемичку ми і орієнтуємося, вибираючи підходящі за напрямом скотопрогонні стежки. Йдемо на Пд, спускаючись пологим траверсом. Через 25 хвилин після виходу проходимо між кошами, перетинаючи основне джерело струмка Ліневого (фото 26). В 3 напрямку перетинаємо пологий трав'янистий увал-перемичку трав'янистого гребеня (фото 27) і потрапляємо у верхів'я струмка Рапочай. Рухаємося по правому (**тут і далі поняття «правий», «лівий» даються орографічно, якщо немає додаткових вказівок**) борту долини. Стежка втрачається в траві, трапляються заболочені ділянки. Спускаємося трохи ближче до струмка, знову виходимо на стежку. Після вчорашніх опадів вона дуже брудна, місцями заболочена. Часом мрячить дощ (фото 28). Через 1 год 30 хв після виходу стежка переходить на лівий берег Рапочая і через ділянку березового криволісся піднімається на широкий пологий гребінь. З величезної галявини на ньому видно сідловину Архизського Сідла (фото 29), яку періодично закривають низькі хмари. Продовжуємо рух по стежці на 3, ПнЗ. Стежка, перетинаючи пологі яри - русла

25.07.11

Поляна Таулу - долина річки Софія - Льодовикова ферма - радіальний вихід на Софійські водоспади - злиття річок Софія і Ак-Айри.

За планом на сьогоднішній день у нас днювання. Але перші два дні маршруту були ненапруженими, причому в другий день через погодні умови у нас вийшло напівднювання. Тому вирішуємо сьогодні піднятися по долині Софії, трохи «розвантаживши» подальший графік, і заодно побувати на Софійських водоспадах.

Керівник о 7.30 забирає готові перепустки в Архизі, і о 8.30 (на зворотному шляху керівникові пощастило з попуткою) ми вже виходимо на маршрут.

Через кілька хвилин робимо привал і відвідуємо меморіальний комплекс, присвячений захисникам Кавказу в роки Великої Вітчизняної війни (фото 37).

О 9.00 продовжуємо рух по ґрунтовій дорозі на ПдС. Дорога піднімається на гирлову ступінь долини Софії. Відразу після підйому - прикордонний пост. Старший лейтенант прикордонної варті прискіпливо вивчає наші папери, з кимось зв'язується по рації, щось уточнює. І, нарешті, ми отримуємо довгоочікуване право на вхід у прикордонну зону.

Дорога піднімається по правому березі Софії, досить далеко від річки (фото 38). До злиття Ак-Айри і Софії трохи більше 10 км. Періодично нас обганяє різного виду транспорт, від легковиків до автобусів, заповнений екскурсійними групами. Через годину дорога виринає з суцільного лісу, відкривається вид на верхів'я долини і вершину Софія (фото 39). Через 2 год 20 хв від поста прикордонників проходимо руїни Льодовиковий ферми, ще через 30 хв підходимо до риночку у верхів'ях долини. Тут закінчується проїжджа дорога і починаються стежки до водоспадів, перевалу Софійське Сідло і в долину Ак-Айри.

Залишаємо рюкзаки в одній з торгових точок і в повному складі о 14.50 виходимо на Софійські водоспади. Переходимо Софію по колоді (фото 40) і по набитій стежці лівого берега піднімаємося на ПдС через березовий ліс (фото 41), потім криволісся до могутніх баранячих лобів, за якими видніється край Східного Софійського льодовика. Незабаром підходимо до підніжжя скельного масиву, з якого спадають більше десятка потоків - Софійські водоспади (фото 42). Незабутнє видовище!

Дорога до водоспадів зайняла 50 хв, спуск по шляху підйому (фото 43) - 35 хв. О

17.15 знову, вже з рюкзаками, переходимо на лівий берег Софії і йдемо на ПнС, вниз за течією. Від риночку майже до самого гирла Ак-Айри берегова тераса Софії - суцільне місце для біваку. Вибираємо самий зручний майданчик з вогнищем, залишками лазні і красивим видом на верхів'я Софії. О 17.25 ставимо табір (фото 44).

Сніданок (поляна Таулу), обід і вечеря (верхів'я Софії) на дровах.

4 год 45 хв	15 км	+ 775 м
		- 405 м

26.07.11

Злиття річок Софія і Ак-Айри - річка Ак-Айри - перевал Іркіз (1А, 2871 м) - перевал Кель-Ауш (1А, 2866 м) - перевал Караджаш (1А, 3022м) - озеро 2950 м.

Вихід о 7.00. Йдемо вниз за течією Софії. За 5 хв стежка виводить до кладки з колод через Ак-Айри. Переходимо на лівий берег ріки (фото 45) і за 15 хв по стежці піднімаємось на круту, але відносно невисоку гирлову ступінь Ак-Айри. Праворуч по ходу залишається кіш. Продовжуємо підйом по лівому борту висячої долини річки на ПдЗ. Попереду долина замикається могутніми скельними скиданнями, по яких стікають білопінні потоки - середній і правий витки Ак-Айри (фото 46). Лівий виток, уздовж якого йде стежка на перевали Іркіз і Баш-Джол (Столичний), схований за вигином долини. Через 35 хв після підйому на гирлову ступінь стежка повертає на ПнЗ по лівому березі лівого джерела Ак-Айри. Підйом крутий, стежка заросла густою високою травою (фото 47). Під час дощу при русі на цій ділянці потрібна особлива обережність. За 35 хв від повороту стежки піднімаємося у верхню, пологі частину долини лівого джерела Ак-Айри. Тут при бажанні можна ночувати, є маленькі та горбкуваті майданчики. Попереду, в зубчастому скельному гребені, видно характерну куполоподібну вершину на захід від перевалу Іркіз. Продовжуємо підйом по стежці серед трав'янистих і осипних ділянок (фото 48). Надягаємо каски. На осипу стежка часом втрачається. Через 45 хв після підйому в верхню висячу долину лівого джерела Ак-Айри проходимо розвилку стежок. На З йде стежка до перевалу Баш-Джол, наш поворот - на Пн, до вже близької сідловини Іркіза. Трав'янисто-осипний

перевальний зліт крутий (до 35-40 °) (фото 49). Щільною групою за 30 хв від розвилки піднімаємося на перевал Іркіз (1А, 2871 м) (фото 50). Записки в турі немає.

В 11.05 починаємо спуск з перевалу до Великого Софійського озера. Зазвичай З схил Іркіза закритий сніжником, але в цьому сезоні він сильно підтанув, майже половина схилу відкрилася. Проводимо короткий інструктаж по використанню льодорубів на снігових схилах. Спускаємося спочатку по осипу середньої крутизни, потім перетинаємо некрутий сніжник (фото 51) і за 20 хв від перевалу виходимо до озера (фото 52). Стежка в'ється його С берегом. Переваливши через пологий трав'янистий гребінь, виходимо до другого, меншого за розмірами озера (фото 53). Між озерами – численні, рівні та мальовничі майданчики для ночівель. Рухаємося в Пн, ПнС напрямку. Залишаємо маленьке озеро зліва по ходу, наближаємося до трав'янисто-осипної перемички між вершиною Пештера (2955 м) і східним відрогом Мінге-Кель-Баші - перевалу Кель-Ауш. У 25 хв від Великого Софійського озера робимо тривалий обідній привал.

Чудова погода, приголомшуюча уяву краса Софійських озер і деякий запас часу дозволяють не поспішати, насолоджуючись природою (фото 54).

Виходимо о 14.35, через 10 хв стежка осипами і пологим сніжником (фото 55) виводить нас на перевал Кель-Ауш. Тур на двометровому похилому валуні - в 50 м праворуч по ходу від стежки (фото 56). Знімаємо записку групи туристів ТСК «Вершина» (м. Волгоград), керівник Раков Г. Ю., від 20.07.11.

В 14.55 продовжуємо рух на З, ПнЗ до сідловини перевалу Караджаш. Вона стиснута довгим скельно-осипних гребенем Мінге-Кель-Баші з півдня і прямовисними стінами скельної корони вершини Караджаш з півночі. На крутому трав'янисто-осипному гребені перевалу проглядаються два невиражені сідловинки (фото 55). Сідловинка з боку Мінге-Кель-Баші - і є перевал Караджаш.

Величезний моренний пагорб (фото 57) обходимо зліва по ходу по великому та середньому осипу, пологому сніжнику. За пагорбом 250-300 м сніжника середньої крутизни (25-30 °) відокремлюють нас від неявно вираженого крутого трав'янисто-осипного гребеня зі скельними виходами. Слабка стежка по гребеню виводить прямо на перевал.

За 35 хв від перевалу Кель-Ауш через сніжник виходимо до трав'янисто-осипної гребеню (фото 58), ще 25 хв піднімаємося по ньому на перевал.

Камененебезпечним гребенем (крутизна до 45 °) йдемо щільною групою (фото

59). Перед самим перевалом доводиться почекати, пішовши в сторону зі стежки: назустріч нам спускалася група харків'ян. І ось, нарешті, о 16.15 ми на перевалі Караджаш (1А, 3022 м), нашому третьому перевалі за сьогоднішній день (фото 60, 61). Знімаємо записку групи з Харкова під керівництвом Хозяніна С. Р. від 26.07.11.

Із західного боку в широкій і пологій кам'янистій лощині на відрогу Мінге-Кель-Баші причаїлося невелике озерце, оточене трав'янистими п'ятачками (фото 62). За 10 хв спускаємося до нього по некрутому середньому осипу, о 17.10 ставимо табір (фото 63).

Сніданок (верхів'я Софії) на дровах, обід (під перевалом Кель-Ауш) і вечеря (озеро 2950 м) на газі.

4 год 50 хв	7,3 км	+ 1092 м
		- 122 м

27.07.11.

Озеро 2950 - радіальний вихід на вершину Мінге-Кель-Баші (1А *, 3251 м) - озеро 2554 м - річка Псиш - річка Біла.

Ще в Миколаєві ми розглядали можливість сходження на вершину Мінге-Кель-Баші. Формальний досвід групи не дозволяв скористатися найпопулярнішим варіантом підйому (1Б) по північному гребеню з перевалу Караджаш. За матеріалами Інтернету ми знайшли варіант підйому (імовірно 1А *) скельно-осипними полицями західного контрфорсу, але достовірною ця інформація не була. Консультації у архизських МНСників підтвердили можливість підйому на Мінге-Кель із заходу, але в оцінці категорії складності цього варіанту однозначної думки не було.

Сумніви остаточно розвіяли харків'яни, яких ми зустріли під самою сідловиною Караджаша. Вони піднімалися на Мінге-Кель саме тим варіантом, до якого ми «прицінювалися». За їхньою оцінкою, маршрут по західному контрфорсу однозначно простіше варіанта по північному гребеню, «тягне» на складну 1А (фото 64).

Тому, в разі хорошої погоди, ми вирішили підніматися на Мінге-Кель-Баші.

Погода не підвела - вранці ясно, безвітряно. Виходимо в 6.15. Крупним осипом піднімаємося до підніжжя Пн гребеня вершини. С сторона гребеня закрита

сніжником, на 3 скельно-осипні полиці перетинають слабовиражений короткий гребінь. Нижче цей гребінь скельними скиданнями обривається в улоговину озера Кратерного. Це і є 3 контрфорс Мінге-Кель-Баші. Від початку сніжника на Пн ребрі слабка стежка йде на Пд, ПдЗ (фото 65). Стежка відзначена турами. Підйом проходить середнім та великим осипом (35-40 °, короткі ділянки до 45-50 °) (фото 66). Періодично зустрічаються короткі (2-3 м) ділянки простого лазіння (при обході великих брил осипу або на скельних виходах) (фото 67). Варіантів підйому кілька (відповідно, і турів на схилі), тому потрібно лише дотримуватися загального напрямку, щоб не піти нижче, на скельні скидання. Ланцюжок турів майже на 180 ° огинає вежу Мінге-Кель-Баші (фото 68), виходячи на гору з Пд, де вузький вершинний гребінь розширюється і переходить у полого кам'янисте плато, що тягнеться у бік перевалу Баш-Джол. На вершину (1А *, 3251 м) виходимо за 1 год 15 хв (фото 69, 70).

Недарма Мінге-Кель-Баші вважається одним з кращих панорамних пунктів Архизу! Все високогір'я цього шматочка Західного Кавказу - як на долоні! Софія, Чучхур-Баши, Токмак, Псиш, Магана, Аманауз, Пшиш, зелена смужка Абішіри-Ахуби, скельний вінець Караджаша, що визирає з-за гребеня ... А на сході, за хребтами, що втрачаються в серпанку, ледве вгадується в ранковому сонці льодовий конус Ельбрусу. Через годину, насилу змусивши себе відірватися від панорами високогірного Архиза, починаємо спуск по шляху підйому (фото 71,72). Через 1 год 5 хв ми в таборі. О 10.15 виходимо на маршрут. Спускаємося на Пн некрутою і широкою осипною лощиною з плямами сніжників (фото 73). Правий борт лощини - скельні схили Караджаша, лівий - скельно-осипний гребінь, за яким - озеро Кратерне. Лощина поступово звертає на З. Є добрі трав'янисті майданчики для ночівлі. Через 25 хвилин після виходу, вибравши досить крутий, але з безпечним викочуванням сніжник, на практиці відпрацьовуємо отримані раніше теоретичні відомості з пересування на крутих сніжних схилах і самозатримки при зривах (фото 74,75).

О 12.05 продовжуємо рух по маршруту на З (фото 76). Стежка, досить чітка спочатку, втрачається в розширенні лощини на трав'янистих схилах. Спускаємося далі по густій траві і середнім осипам правого борту струмка, що тече в лощині (фото 77). Його більш пологий лівий берег місцями заболочений. Через півгодини від виходу лощина круто спускається на Пд, ПдЗ до озера на висоті 2554 м. Через характерні трав'янисті острівці його іноді називають озером з клумбочками (фото 78). Перед озером на лівому березі струмка видна стежка. Через 55 хвилин після виходу проходимо озеро (на його З березі відмінні стоянки), починаємо спуск по

крутому трав'янистому схилу до вже близького лісу. Спускаємося правим берегом струмка, що витікає з озера (фото 79). Наш, правий борт долинки, якою ми йдемо, трав'янистий, лівий поріс березовим криволіссям. Майже на дні долинки - рівний майданчик колишнього коша, зарослий лопухами та кінським щавлем (фото 80). Використовуючи слабкі овечі стежки, спускаємося до майданчика, його краєм йде бита стежка на Псиш (до озера з клумбочками стежка йде вздовж струмка). Ще один орієнтир на межі лісу - величезна суха сосна, поруч з якою проходить наша стежка. Через 40 хв від озера проходимо кордон лісу. Стежка круто спускається в долину Псиша, у сиру погоду при спуску необхідна обережність (фото 81). За 1 годину від межі лісу спускаємось на лісовозну дорогу, що йде правим берегом Псиша. Поворот стежки на перевал Караджаш відзначений кам'яним туром на пні поруч з дорогою (фото 82). Береги Псиша сильно понівечені лісопвалом, багато розвилок з дорогами, що йдуть на ділянки лісорозробок. Основна дорога йде поруч з річкою, багато ділянок підтоплені (фото 83). Через півгодини після спуску на дорогу проходимо велику галявину. Ймовірно, тут був табір лісорубів - кругом порита земля, плями масла і палива, кинута техніка, сміття ... Проходимо будиночок в кінці галявини. Тут дорога переходить в стежку, і через 5 хв, продершись крізь зарості густого підліска, виводить нас до «прикордонного» мосту через Псиш (фото 84).

Міст, на жаль, перебуває в жалюгідному стані (фото 85,86). Ймовірно, весняним паводком зрушило середню опору, від чого східний проліт мосту ліг на ґрунт (на щастя, не на воду!). Західний же проліт перетворився на переправу по паралельних перилах, розвернувшись майже вертикально. Поки ще міст цілком проходимий і досить надійний, але якщо ситуація не зміниться, через рік-два переправа через Псиш знову стане серйозною проблемою ...

Продовжуємо рух вниз по долині Псиша по дорозі на лівому березі річки. Лісовозна дорога на лівому березі Псиша прокладена до злиття з Аманаузом і піднімається на пару кілометрів вгору по лівому березі останнього.

Через 15 хв від моста проходимо вертолітний майданчик, обладнаний на гальковій міліні (фото 87). Ще через 15 хв виходимо до прикордонного посту на Псиші, де знову проходимо перевірку документів. Перед дерев'яною будівлею прикордонників - з десяток базових таборів туристів і альпіністів.

Через 25 хв від поста походимо до нескладного броду через Білу. У 20 м вище броду - колода через річку. Переходимо на лівий берег Білій, і в 19.05 ставимо табір.

Сніданок (озеро 2950 м), обід (озеро 2554 м) - на газі, вечеря (гирло Білої) на дровах.

6 год 50 хв

12 км

+ 341 м

- 1561 м

28.07.11

Напівднювання.

Річка Біла - розвідка долини річки Карасу - підйом по долині Білої до висоти 2400 м.

На сьогоднішній день у нас заплановано днювання, поєднане з розвідкою долини річки Карасу. О 9.00 керівник і учасники Зінкевич С., Бондаренко Д., Доній Д. виходять по дорозі вниз за течією Псиша. Через 10 хв зліва по ходу поляна зі слідами лісорозробок і лісовозна дорога, що круто піднімається на З. Починаємо підйом по дорозі. Вона серпантинном піднімається по крутому схилу, покритому високостовбурні сосновим лісом. Незабаром, після одного з поворотів, дорога починає спускатися, прямуючи до ділянки валки лісу. Продовжуємо підйом на З, дотримуючись слабковираженого гребеня. Піднімаємося по крутому (35-40 °, місцями до 50 °) схилу (фото 88). Навколо - сосновий ліс, негустий травостій. Поступово серед сосен з'являються берези, ліс стає густішим. Через 1 год 30 хв крутого підйому проходимо кордон лісу. Відкривається вид на долину Псиша від її верхів'їв до галявини Таулу, на могутній Софійський хребет. Гребінь хребта Габулу приховує крутий трав'янистий схил з одиночними соснами. Продовжуємо підйом, ще через 30 хв виходимо на перегин гребеня. Звідси вже видно верхню частину хребта, всячу долина Карасу, скелі Горячева, гору Смирнова, долину річки Габулу, гребінець з вершиною 2744,3 м на правому борту долини Карасу (фото 89, 90).

Підйом сюди зажадав двох з гаком годин активної роботи. Враховуючи, що в радіальний вихід пішли найсильніші технічно і фізично учасники, при підйомі всієї групи з рюкзаками можуть виникнути складності. До місця, звідки можна буде детально розглянути перевальних зліт перемички Карасу - Темір-Кулак - ще 1-1,5 години. При цьому залишається невідомою складність спуску в верхній цирк річки Темір-Кулак. Після ретельних роздумів приймаємо таке рішення:

рухаємося далі по запасному варіанту маршруту, через перевал Айюлю. Після повернення в табір виходимо, щоб сьогодні встигнути піднятися хоча б до межі лісу в долині Білої і заощадити час на завтрашній день. А завтра переглянути перемичку Карасу - Темір-Кулак з перевалу Темір-Кулак або розташованої трохи на схід від нього вершини 3120 м.

Спускаємося по шляху підйому (фото 91). При спуску на ділянках з високою травою необхідна обережність. На спуск до дороги йде 1 год 20 хв, до табору - ще 20 хв. Обідаємо, збираємося і в 15.00 виходимо. Відразу за бродом, на лівому березі Білої - перехрестя доріг. Йдемо вгору по дорозі в ПдЗ напрямку. Через 15 хв підходимо до річки (фото 92). Перед нами - водоспад і каскад порогів річки Білої. Стежка починає крутий підйом по лівому борту глибокого каньйону, в який йде річка. Через 45 хв стежка виходить в пологі частину долини. Ділянки стежки в криволіссі та високотрав'ї недавно почищені від сучків, каменів, густої трави (фото 93). Незабаром стає зрозумілою причина такої турботи: на луках висячої долини Білій пасуться кілька отар овець, коні, бики.

Небо хмуриться, починає накрапати дощ. Через 1 год 20 хв після початку висячої долини проходимо кордон лісу. Прямо перед нами, на ПдЗ - крута скельна ступінь, заросла густим листяним криволіссям. По ній каскадом водоспадів стікає Пд витік Білої. За ступенем - нижній цирк перевалів Дорбун і Олежек (Тольятті). На Зх по глибокій долині йде Пн витік Білій, виводячи в цирк під перевали Айюлю і Айюлю Південний (Айюлю Верхній). Через 25 хв від межі лісу, в 18.55, на рівному трав'янистому гребінці ставимо табір (фото 94).

Сніданок і обід (гирло Білої) на дровах, вечеря (верхів'я Білої) на газі.

2 год 45 хв (без урахування радіального виходу)   5,4 км   + 770 м

29.07.11

Верхів'я річки Білої - перевал Айюлю (1А, 2874 м) - перевал Темір-Кулак (1А, 3025 м) + вершина 3120 м (рад.) - озеро Семицвітне.

Вихід о 7.05. З місця стоянки йдемо по стежці в ПдЗ напрямку. Попереду, над перегином схилу - вершина 3063 м, що розділяє перевали Айюлю і Айюлю Верхній (фото 95). Стежка піднімається по крутому трав'янисто-осипному схилу, відзначена турами (фото 96). Через 50 хвилин після виходу проходимо озеро

Білореченське (фото 97). На ПнЗ від озера - широка сідловина перевалу Айюлю, через неї виглядає край вершини 3120 м.

Від озера за 35 хв по некрутій траві і осипам піднімаємося на перевал (фото 98). Перед самою сідловиною - неширокий сніжник крутизною 20-25 °. На перевалі - о 8.30.

Записки в турі немає. На 3 перевальна сідловина плавно переходить у величезну трав'янисту терасу з двома озерами (фото 99). За 15 хв спускаємося до ближнього озера (його висота 2832 м), залишаємо рюкзаки та о 9.45 у повному складі йдемо в радіальний вихід на перевал Темір-Кулак.

Піднімаємося довгим траверсом, осипним схилом середньої крутизни (фото 100). Перевальна сідловина слабо виражена, правіше неї - невелике зниження в гребені і осипний схил вершини 3120 м. Від озера до перевалу - 35 хв (фото 101, 102). Знімаємо записку групи з Києва під керівництвом Горпенюка Н. Б. від 23.07.11. Через 20 хв виходимо в С напрямку на вершину 3120 м. Учасники Доній Д., Лисунець О., Толстяк М. з заступником залишаються на перевалі.

Уздовж гребеня зустрічаються фрагменти стежки. У районі невеликої сідловини проходимо цікаві скельні останці. Зустрічаються ділянки живого осипу, необхідна обережність (фото 103). Схил крутизною 25-30 ° перед вершиною стає крутіше - місцями до 40 °. Від перевалу до вершини - 35 хв (фото 104).

Крім чудового огляду, вид з вершини цікавить нас і з точки зору прохідності перемички Карасу - Темір-Кулак. У цей плані наші надії справдилися: можна чітко побачити, що спуск з перемички в долину Темір-Кулака цілком можливий і за складністю явно не перевищує 1А (фото 105). Характер схилів дозволяє припустити, що перевальних зліт з боку річки Карасу ніяк не складніше. Тобто, перемичку цілком можна планувати і проходити, як перевал з долини Псиша в долину Темір-Кулака. Єдина можлива проблема - досить круті, хоча і цілком прохідні, схили в лісовій зоні долини Карасу.

Об 11.50 починаємо спуск з вершини по шляху підйому. Через 30 хв ми на перевалі Темір-Кулак, ще через півгодини - біля озера 2832 м (фото 106), де обідаємо і відпочиваємо.

О 14.30 виходимо по слабкій стежці в З напрямку. Спускаємося давньою зарослою мореною на стику хребтів Аркасара (із заходу) і Габулу (зі сходу), дотримуючись її серединного валу (фото 107). Стежка добре маркована турами. Через 1 год 10 хв спускаємося до двох невеликих озер на трав'янистій терасі

(хороші стоянки!), що приліпилася на схилі хребта Габулу (фото 108). Від двох озер за 30 хв крутим осипним схилом, порослим рододендромом, спускаємося до справжньої перлини Архизу - до озера Семицвітного (фото 109). О 16.15 ставимо табір на трав'янистому п'ятачку біля південного берега озера (фото 110). До речі, в сонячну погоду по дну озера дійсно біжать райдужні відблиски від брижів на поверхні (фото 111)!

Сніданок (верхів'я Білої), обід (озеро 2832 м) і вечеря (озеро Семицвітне) на газі.

5 год 30 хв	7,3 км	+ 792 м
		- 716 м

30.07.11

Озеро Семицвітне - річка Дукка - річка Архиз - річка Псиш - селище Архиз.

Виходимо о 8.40. На сьогодні у нас велике, але нескладне завдання - спуститися до селища Архиз. Частина шляху - по стежці, частина - по добрій дорозі.

Залишаючи озеро зліва по ходу, йдемо по стежці до його Пн берега (фото 112). Стежка відзначена турами. Йдемо на Пн трав'янистими схилами та осипами правого берега Великої Дукки (фото 113). Через 1 год стежка переходить на лівий берег річки (фото 114, 115). Брід нескладний. З'являються перші дерева, а через 30 хв від броду стежка поступово переходить в дорогу, до річки спускається ліс.

Через 1 год 25 хв від броду проходимо солідних розмірів будівництво в руслі Великої Дукки. Виявилось, це майбутній водозабір для курортної зони, що будується в долині ріки Архиз. Розмах будівництва вражає ...

Поруч з водозабором - злиття Великої і Малої Дукки. Переходимо Малу Дукку по колоді (фото 116). Через 40 хв від злиття - міст через Архиз на стрілці Дукки та Архиза. Поруч з мостом - шляхопровід на підвісці. Переходимо по мосту з величезних бетонних труб на лівий берег Архиза (фото 117), продовжуємо рух по дорозі на Пд, ПдС.

Через 45 хв від моста ліворуч по ходу прогалина Лунної поляни, сідловина перевалу Федосєєва в хребті Абішіра-Ахуба. Тут в переліску у чистого струмка обідаємо, відмиваємось від дорожнього пилу.

О 14.50 ми знову на маршруті. Через 50 хв проходимо повз особняк МНС (фото 118). Дорога розширена, облаштовані узбіччя, всі струмочки - в бетонних «сорочках». Через 55 хв після МНС проходимо новий залізобетонний міст через Архиз. Трохи далі - злиття Псиша і Архиза. Від мосту 50 хв до прикордонної застави (фото 119). Ми вже майже на місці. Ще 45 хв - і ми знову на знайомій і затишній Церковній галявині. О 18.10 ставимо табір (фото 120).

Активна частина походу завершена (фото 121).

7 год 10 хв   29,3 км   - 906 м

Загальний ходовий час: 48 год 20 хв

Загальний кілометраж (з урахуванням коефіцієнта 1,2): 123, 3 км

Загальний перепад висоти: набір 6153 м; спуск 5805 м

ΦΟΤΟΖΒΗΤ

Фото 1. Початок маршруту. Міст до Нижнього Архиза.

Фото 2. Міст через річку з дивною назвою Горохова Балка. (Повертаємося від рятувальників).

Червона стрілка - початок стежки до майданчиків для ночівель.

Фото 3. Нижнеархизьське городище. Храм X століття.

Фото 4. Піднімаємося по долині Горохової Балки.

Фото 5. Стежка-«сокращенка» на підході до обсерваторії.

Фото 6. Попереду– САО АН РФ.

Фото 7. Біля входу в ВТА.

Фото 8. Траверсуємо ПнЗ схил вершини 2326 м.

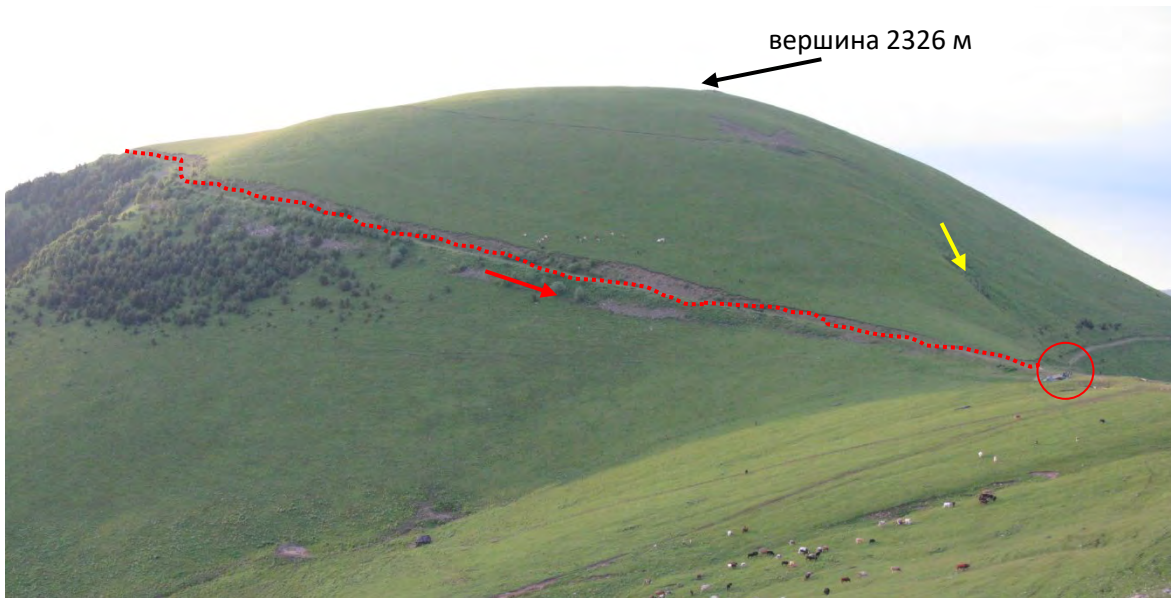

Фото 9. Табір (у червоному колі) на перемичці між вершинами 2326 м і 2385 м. Жовта стрілка - видолинок зі струмочком.

Фото 10. Підходимо до гребеня хребта Ужум. Жовтий трикутник - місце зйомки фото 11.

Фото 11. Починаємо траверс Пастухової.

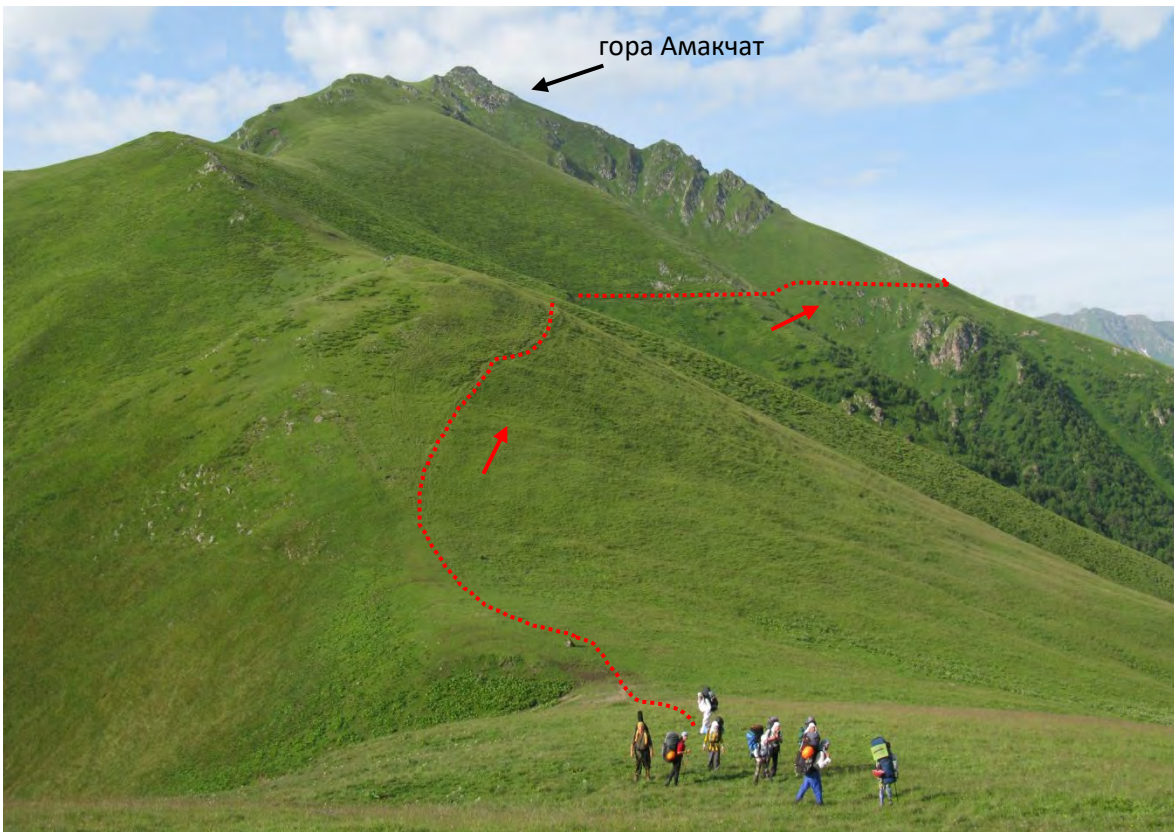

Фото 12. Спускаємося до перевалу Карабек.

масив гори Хизчерцахра

Фото 13. На перевалі Карабек. Вид у бік долини Великого Зеленчука.

Фото 14. На схилах гори Амакчат.

Фото 15. На перемичці між горою Амакчат і вершиною 2694 м.

Фото 16. Попереду - верхів'я струмка Линевого.

Фото 17. Обід добре скрашує очікування погоди.

Фото 18. Табір у верхів'ях урочища Морг-Сирти.

Фото 19. На перевалі Озерний Архизський. Вид у бік урочища Морг-Сирти.

Фото 20. На спуску з перевалу Озерний Архизський. Вид на перевал.

Фото 21. На спуску з перевалу Озерний Архизський. Вид на табір.

Фото 22. Початок підйому на Великий Карабек.

Фото 23. Ближче до вершини схили стають крутіше. По південному гребеню на Великий Карабек можна піднятися з перевалу Озерний Архизський.

Фото 24. На вершині Великий Карабек.

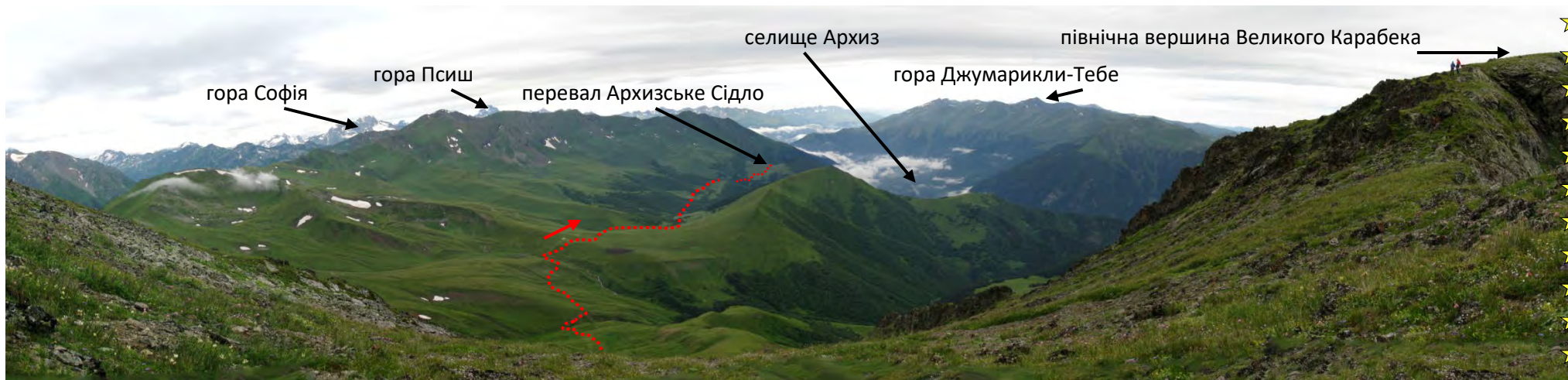

Фото 25. Починаємо спуск з вершини. Панорама урочища Морг-Сирти.

Фото 26. Переходимо виток струмка Ліневого.

Фото 27. На вододілі долин Ліневого та Рапочая.

Фото 28. Стежка в долині Рапочая. Жовтий трикутник - місце зйомки фото 29.

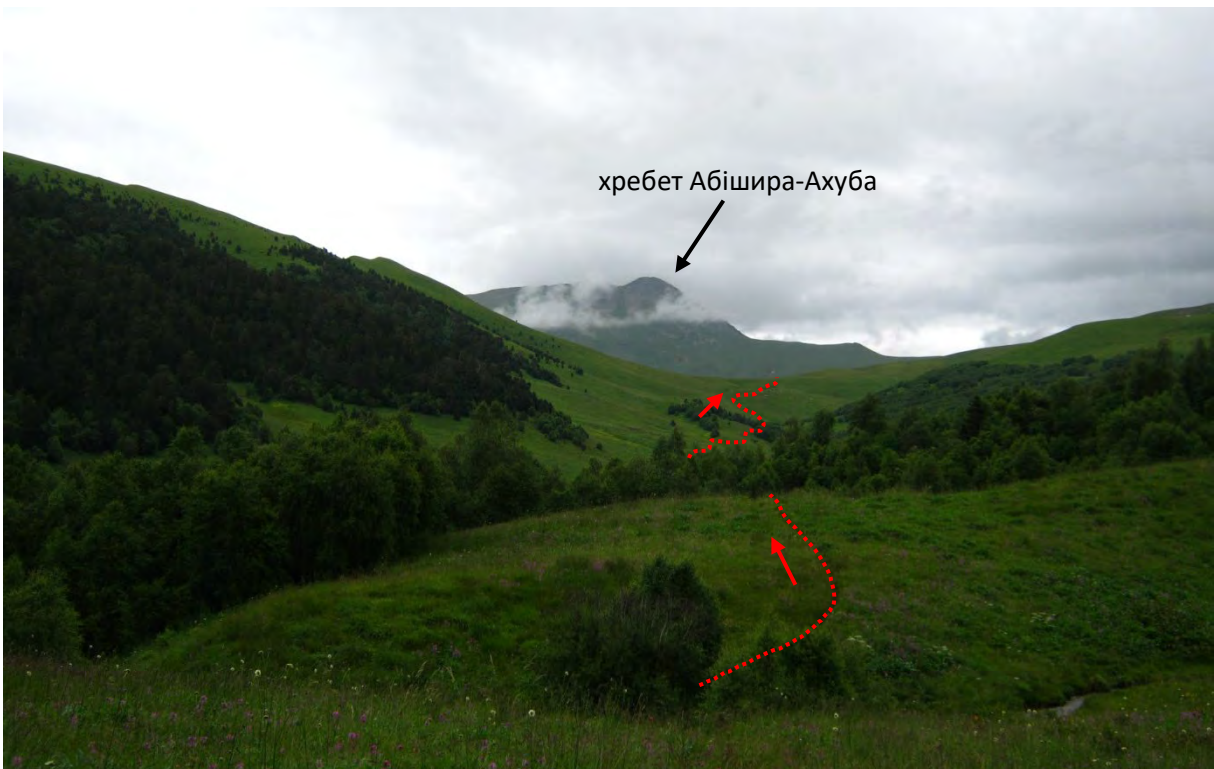

Фото 29. Перевал Архизське Сідло вже близький!

Фото 30. На перевалі Архизське Сідло. Вид на урочище Морг-Сирти.

Фото 31. Верхів'я долини струмка Рапочай. (Фото з перевалу Архизське Сідло)

Фото 32. Болотистий перевал без каміння - рідкість для Кавказу.

Фото 33. Початок спуску в сторону Архиза.

Фото 34. Стежка в долині струмка Ревунок.

Фото 35. Дорога в долині Псиша.

Фото 36. Табір на березі Псиша.

Фото 37. Меморіал, присвячений захисникам Кавказу.

Фото 38. Дорога в долині Софії.

Фото 39. На підході до межі лісу відкривається вид на верхів'я долини.

Фото 40. Імпровізований місток через Софію. На її лівому березі починається стежка до водоспадів.

Фото 41. Стежка на Софійські водоспади.

Фото 42. Один з Софійських водоспадів.

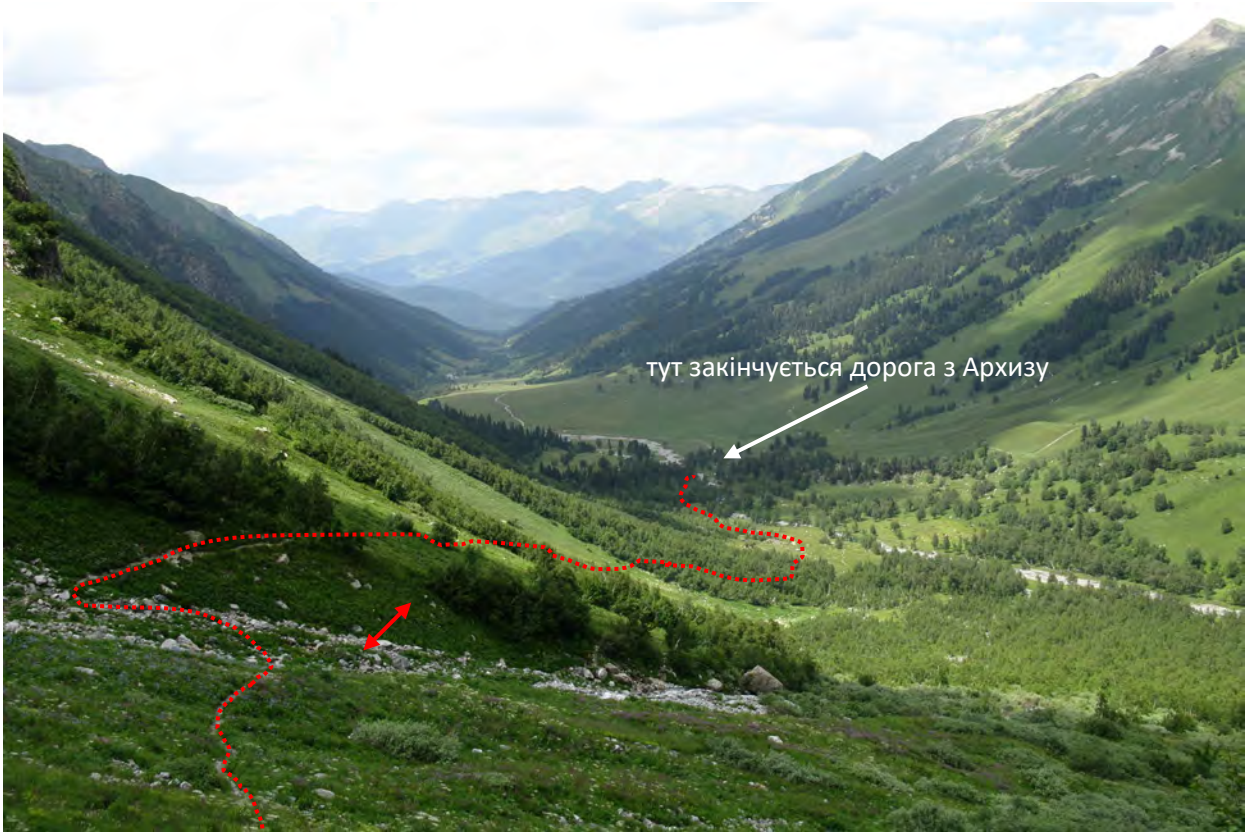

Фото 43. Долина ріки Софія.

Фото 44. Ставимо табір з видом на Софійський льодовик.

Фото 45. Місток через Ак-Айри.

Фото 46. Висяча долина річки Ак-Айри.

Фото 47. Піднімаємося по крутій стежці вздовж лівого витоку Ак-Айри.

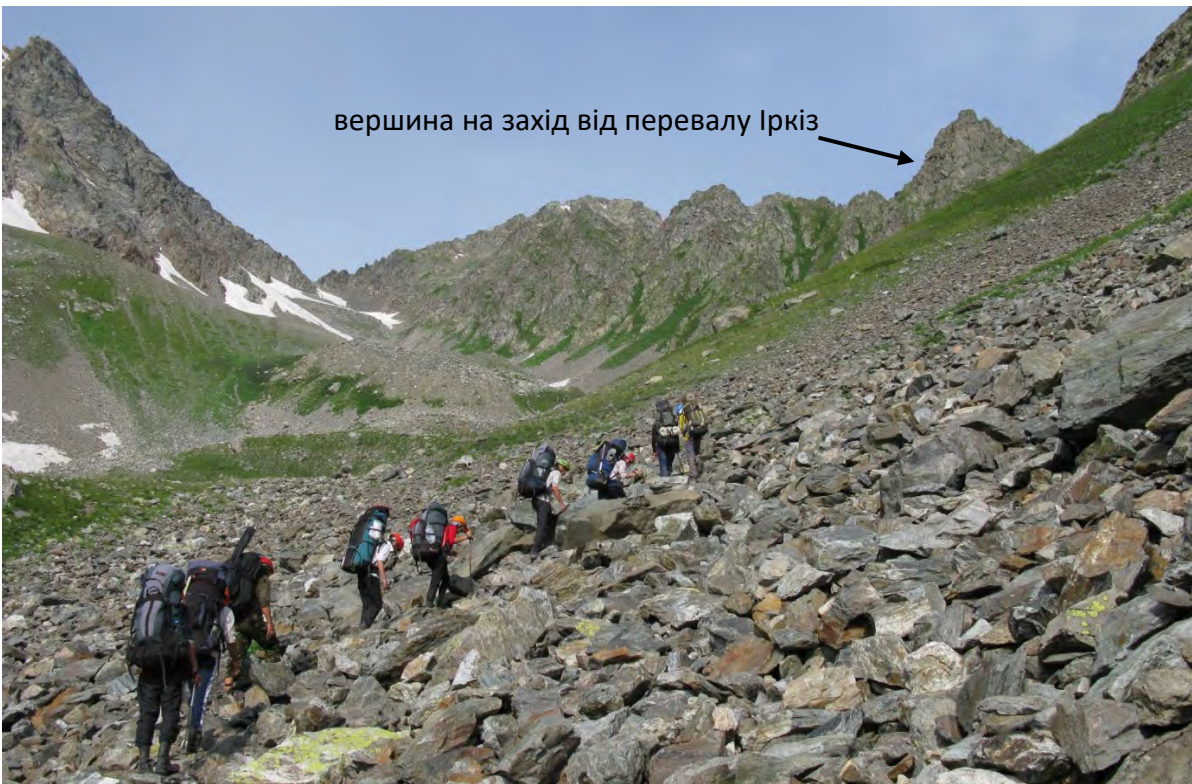

Фото 48. Висяча долина лівого витока Ак-Айри.

Фото 49. Перевальний зліт перевалу Іркіз з боку річки Ак-Айри.

Фото 50. На перевалі Іркіз. Вид на Велике Софійське озеро.

Фото 51. Сніжник на спуску з перевалу Іркіз. Попереду - Мале Софійське озеро.

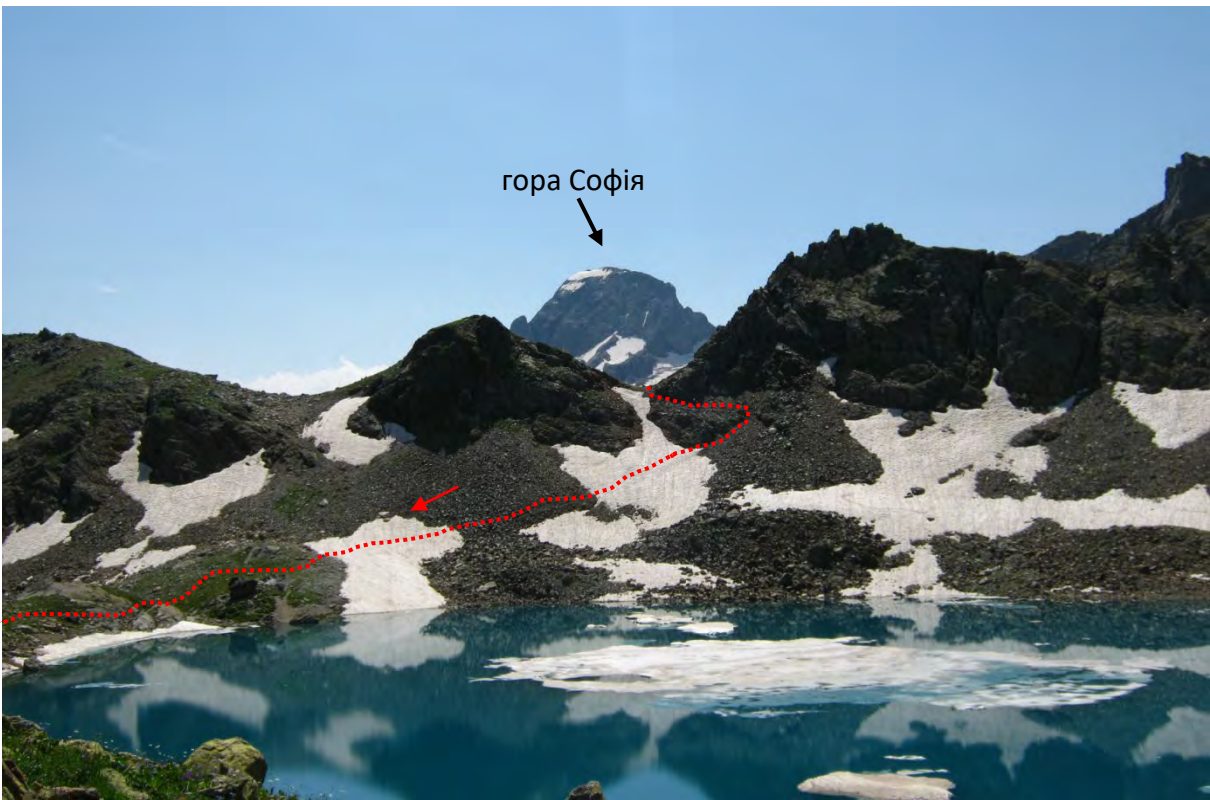

Фото 52. Перевал Іркіз від Великого Софійського озера.

Фото 53. Озеро на північ від Великого Софійського, перевал Кель-Ауш.

Фото 54. Привал на Софійських озерах.

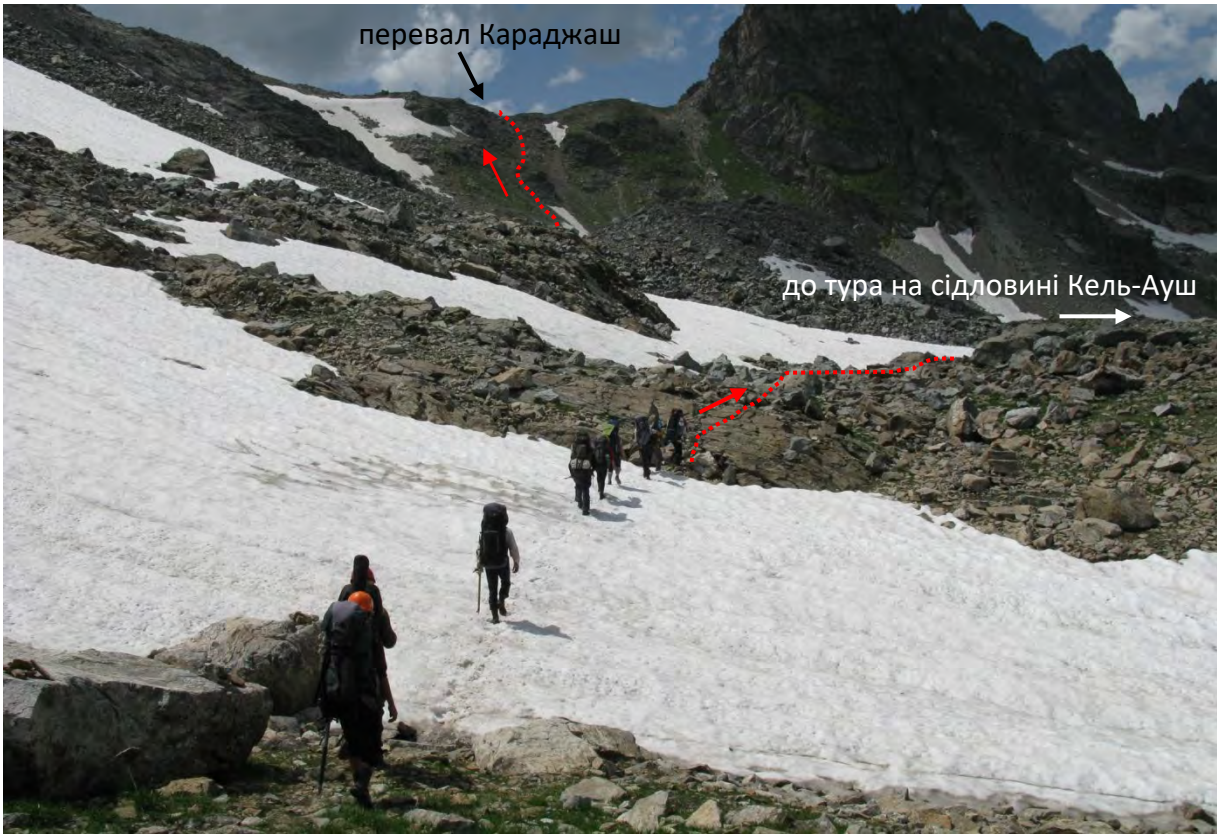

Фото 55. Виходимо на перевал Кель-Ауш.

Фото 56. Перевал Кель-Ауш. Вид в бік вершини Караджаш.

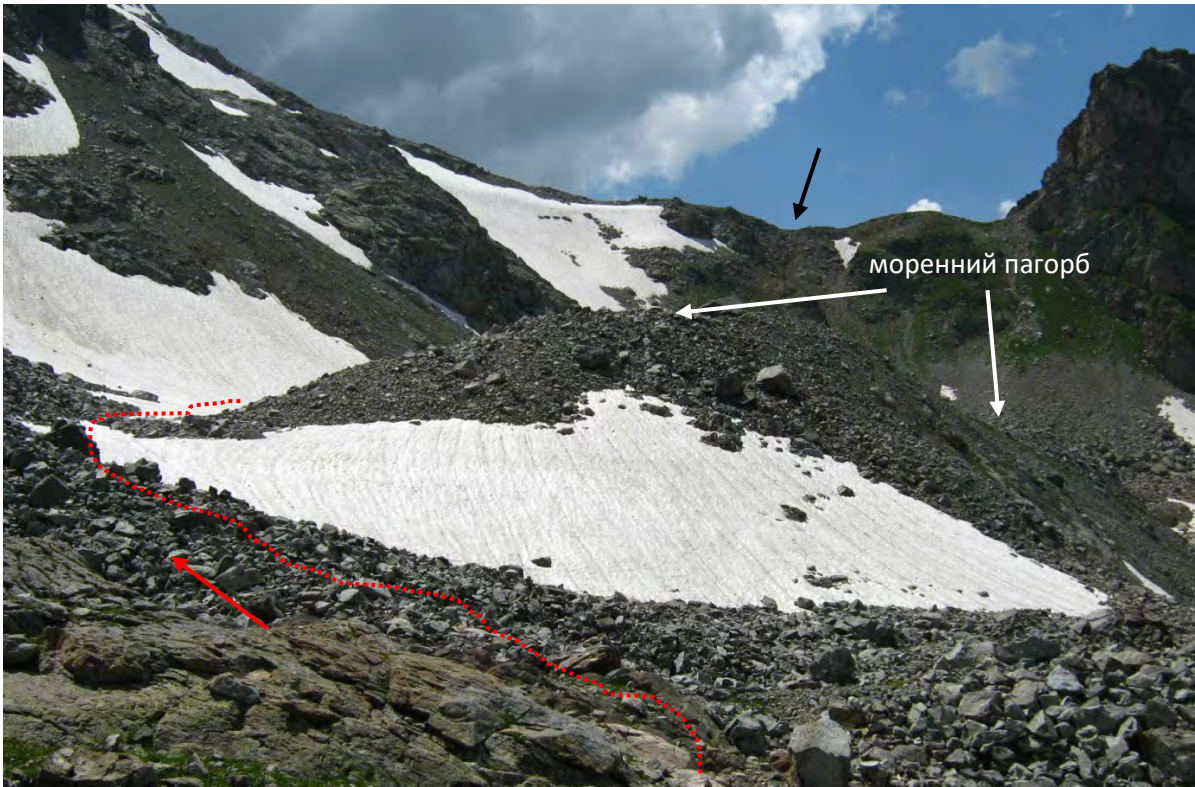

Фото 57. Перевал Караджаш (фото з перевала Кель-Ауш).

Фото 58. На гребені, що веде на перевал Караджаш.

Фото 59. Піднімаємося по крутому трав'янисто-осипному гребеню.

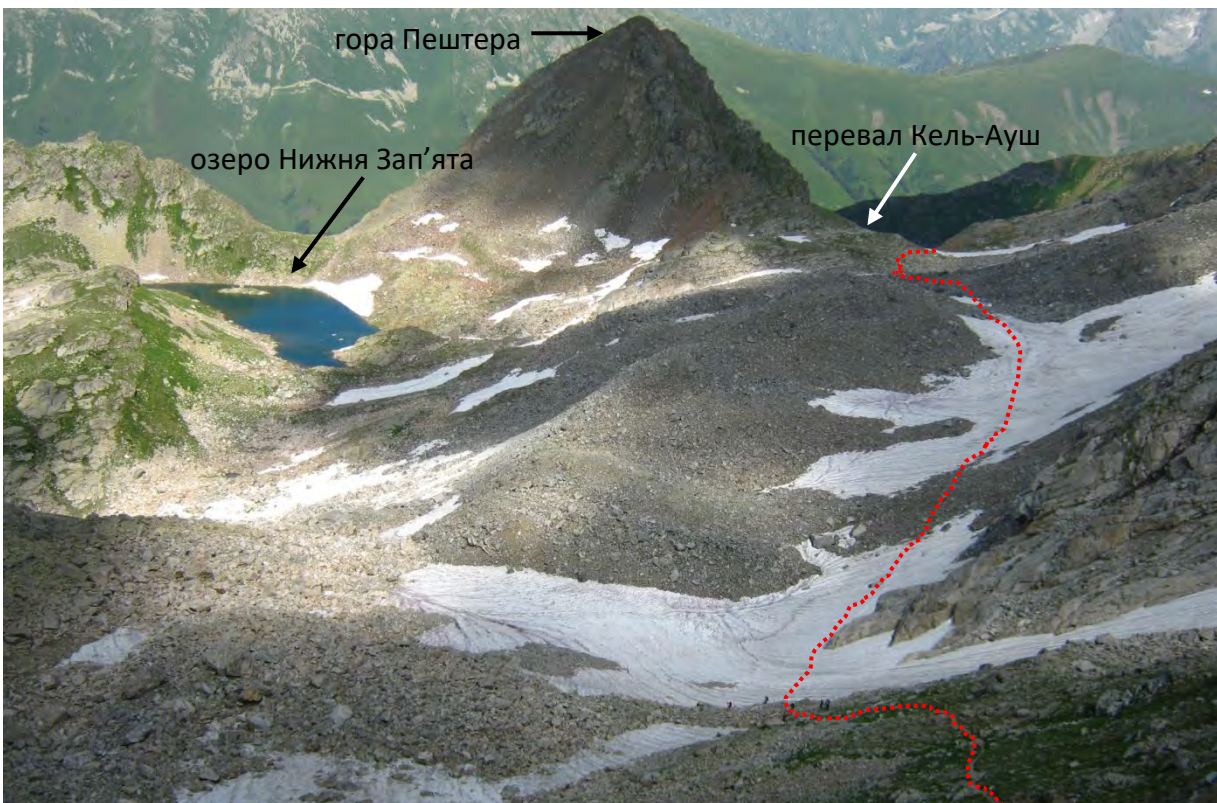

Фото 60. Перевал Кель-Ауш, озеро Нижня Зап'ята, гора Пештера з перевалу Караджаш.

Фото 61. На перевалі Караджаш. Вид на вершину Мінге-Кель-Баші, початок підйому по західному контрфорсу.

Фото 62. На перевалі Караджаш. Вид на озеро 2950 м.

Фото 63. Табір біля озера 2950 м.

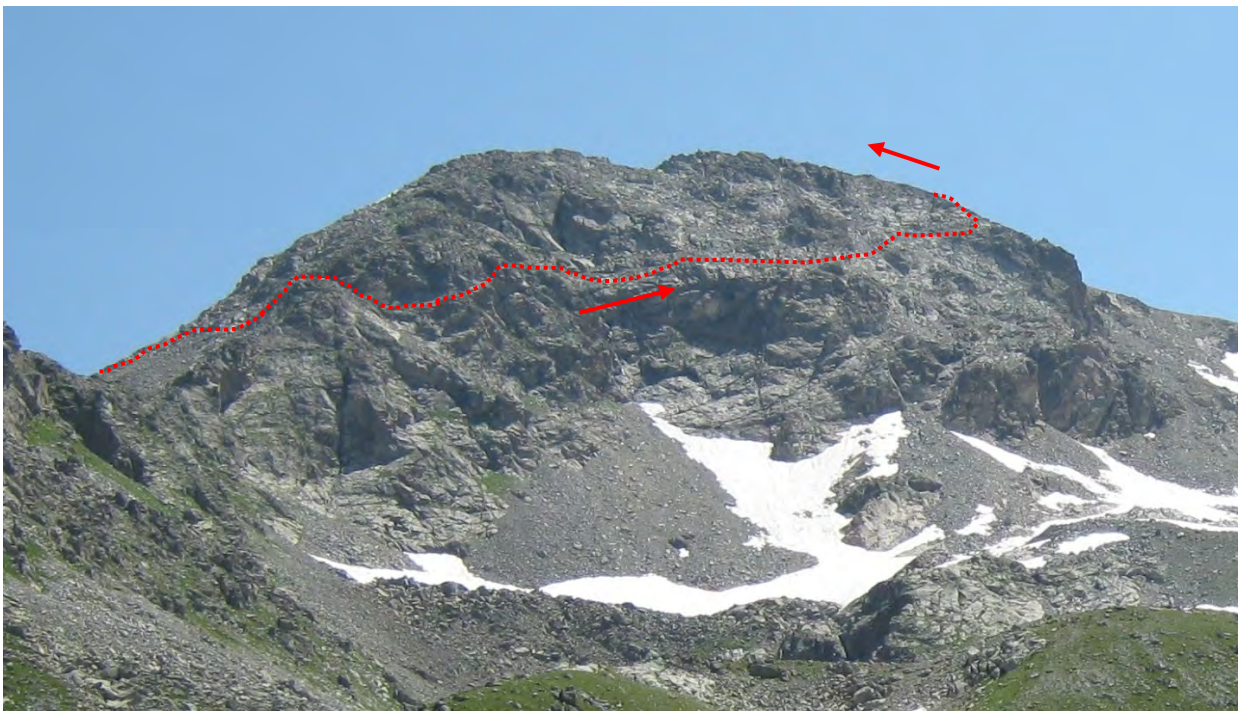

Фото 64. Маршрут підйому осипними полками західного контрфорсу Мінге-Кель-Баші (Фото зроблено від озера 2554 м).

Фото 65. Початок стежки на Пн ребрі Мінге-Кель-Баші.

Фото 66. Підйом осипною полицею.

Фото 67. Зустрічаються короткі ділянки простого лазіння.

Фото 68. Стежка, відмічена турами (на передньому плані), траверсом піднімається до вершини.

Фото 69. Кругова панорама з гори Мінге-Кель-Баші.

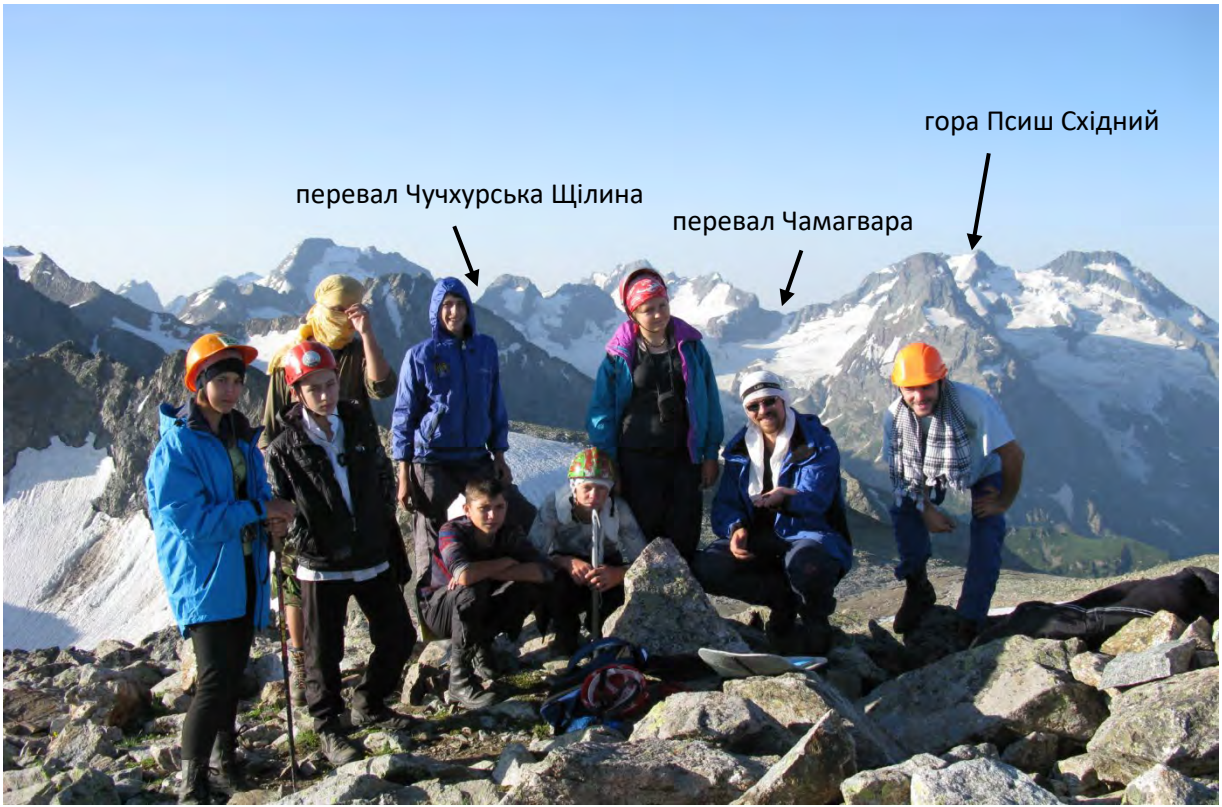

Фото 70. На вершині Мінге-Кель-Баши.

Фото 71. На спуску з вершини.

Фото 72. Виходимо на північне ребро Мінге-Кель-Баші. У червоному колі - табір біля озера 2950 м.

Фото 73. Спускаємося осипною лощиною.

Фото 74. Снігові заняття. Відпрацювання руху, самозатримки на крутому схилі.

Фото 75. Снігові заняття. Відпрацювання закріплення та самосбросу перил на сніжному схилі.

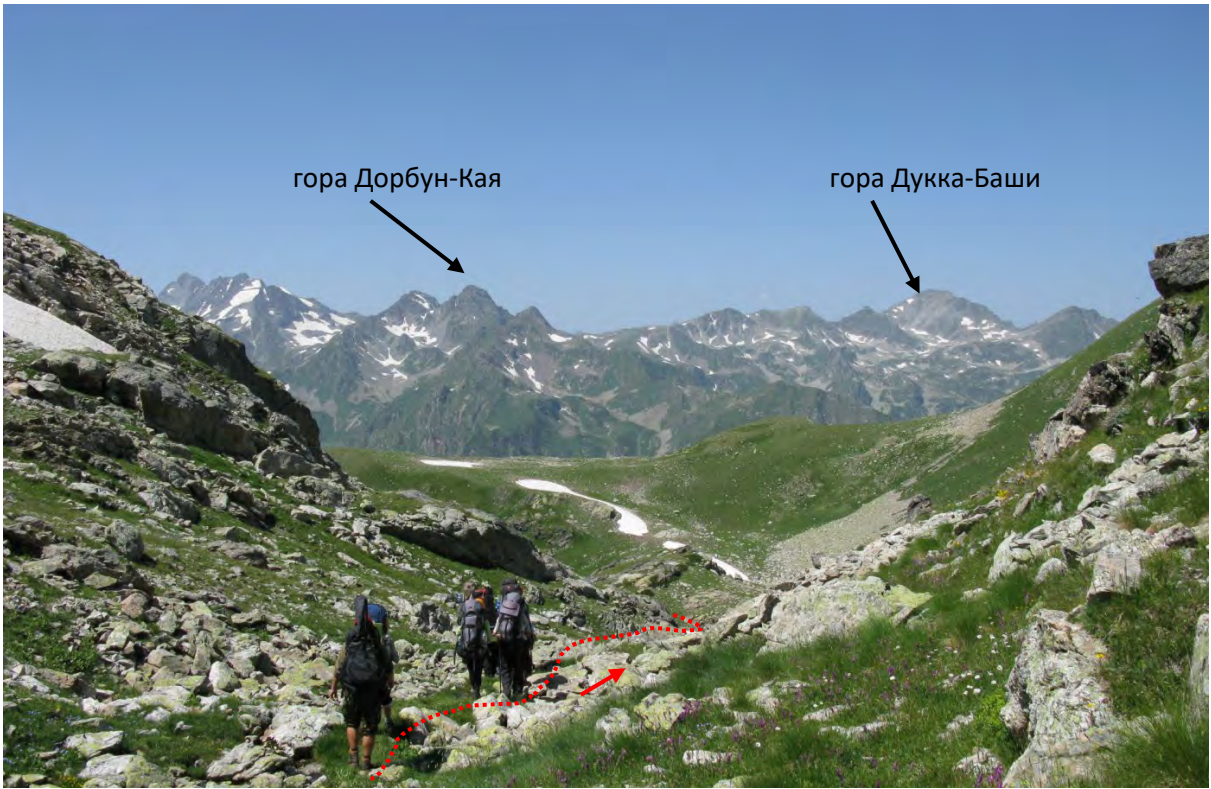

Фото 76. Поступово лощина розширюється, повертаючи на південь.

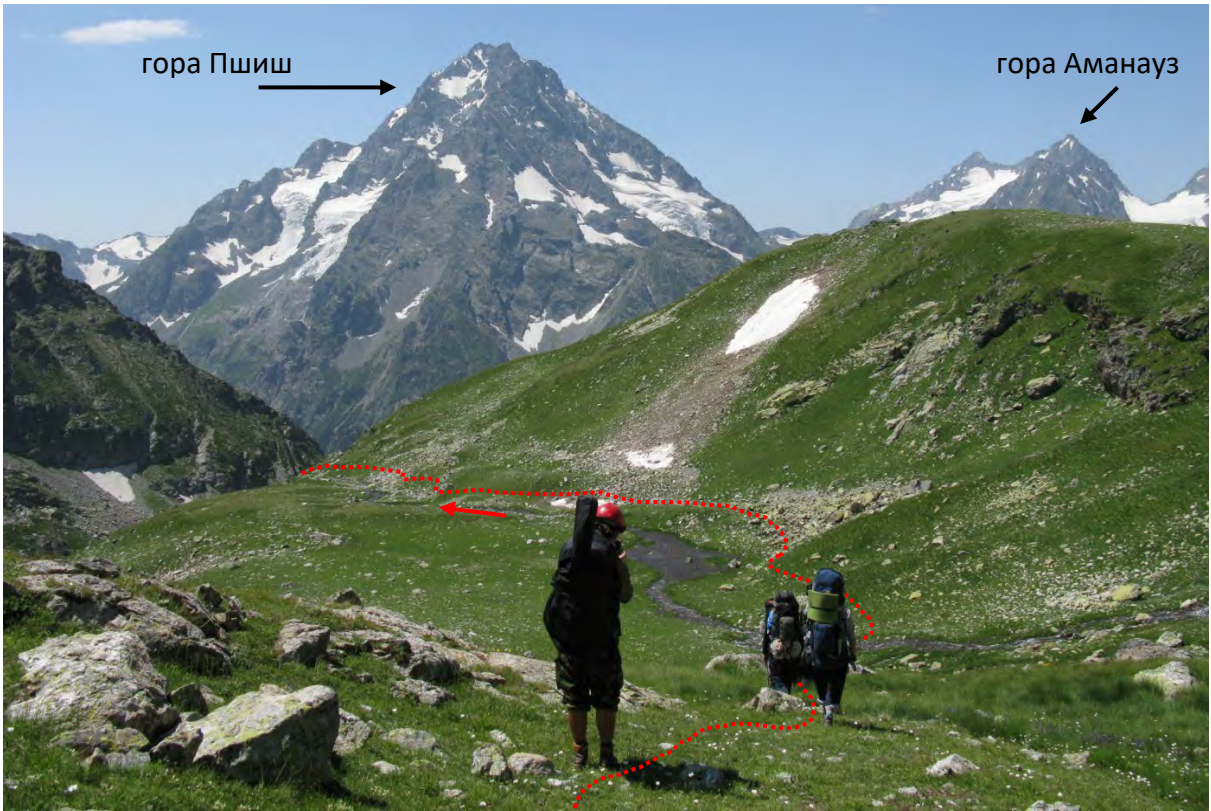

Фото 77. Подальший спуск - правим берегом струмка. На лівому березі - заболочені ділянки.

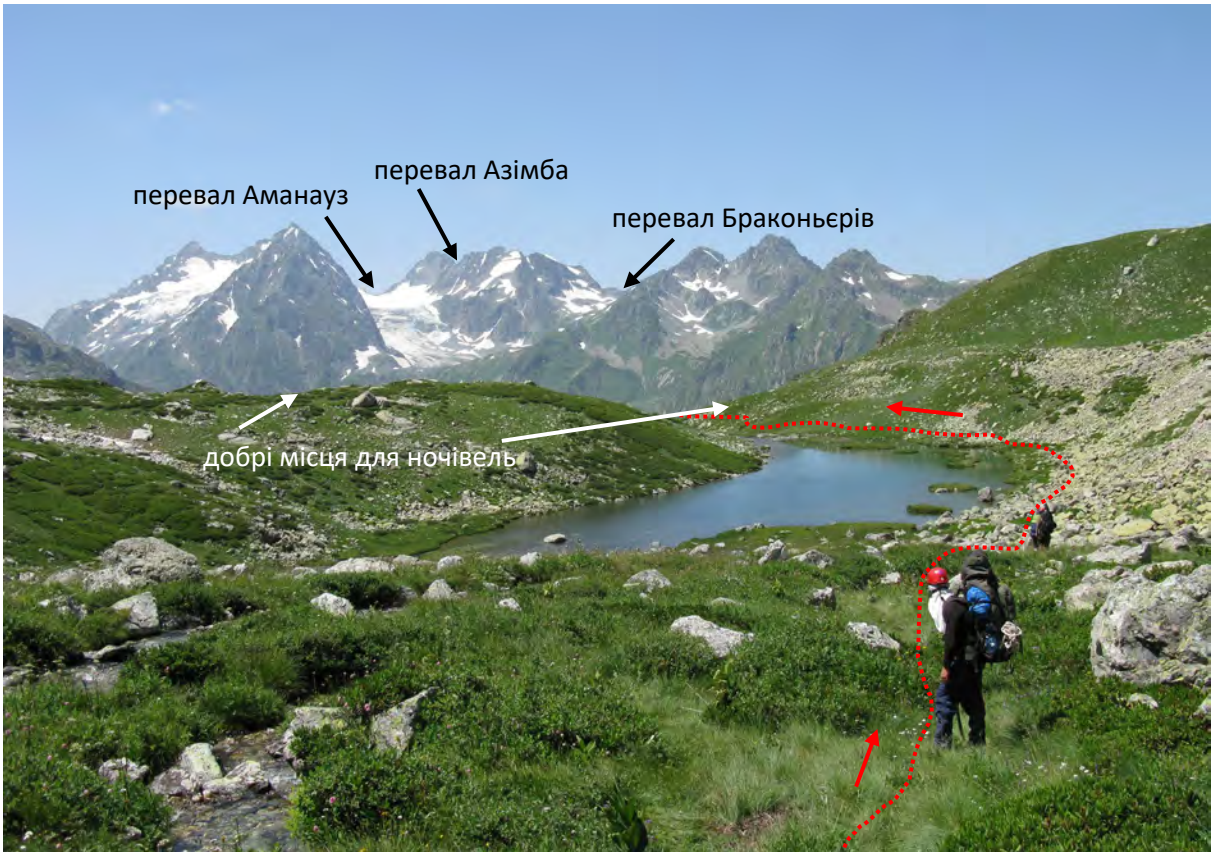

Фото 78. Східний берег озера 2554 м.

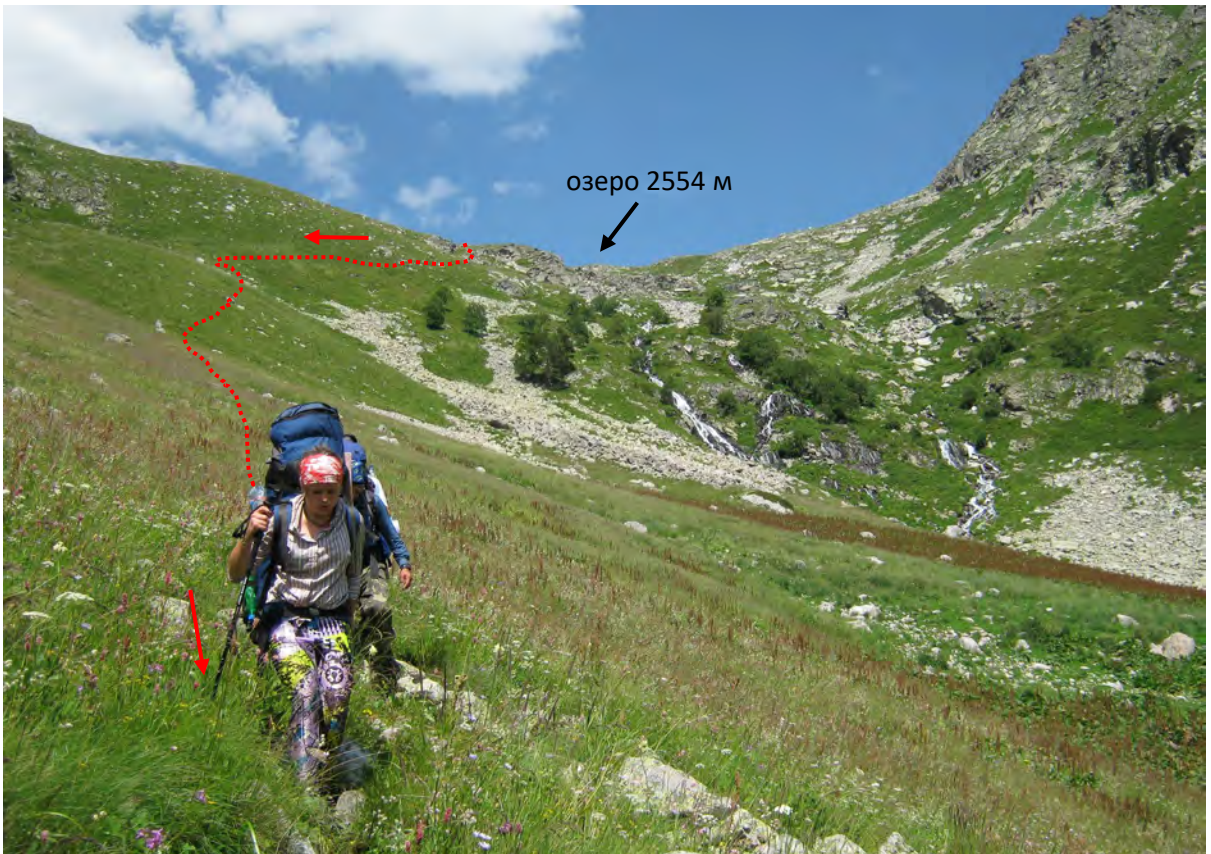

Фото 79. Спуск від озера 2554 м.

Фото 80. Межа лісу в долині Псиша.

Фото 81. Стежка круто спускається до річки.

Фото 82. Місце, де стежка перетинає лісовозну дорогу, зазначено туром.

Фото 83. Дорога в заплаві Псиша іноді йде майже по руслу річки.

Фото 84. Опора мосту на правому березі Псиша.

Фото 85. Майбутнім літом і такого моста може не бути ...

Фото 86. Навички руху паралельними перилами потрібні і в гірських походах!

Фото 87. Хоча, якщо у всіх долинах річок будуть такі ось майданчики, то, може, потреби в мостах і не буде?

Фото 88. Піднімаємося без стежки по крутому схилу в сосняку.

Фото 89. У долині річки Карасу вище межі лісу.

Фото 90. Панорама хребта Габулу в районі долини річки Карасу і скель Горячева.

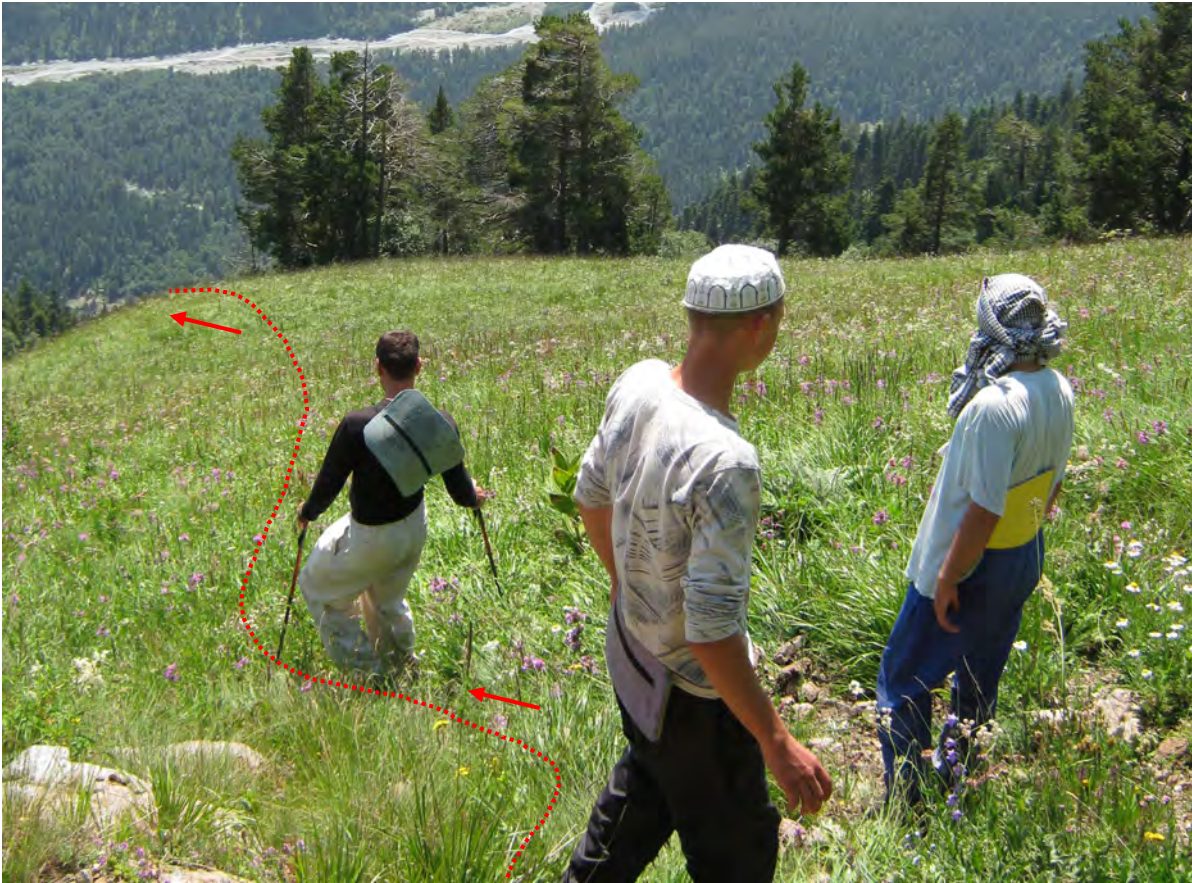

Фото 91. Повертаємося в долину Псиша.

Фото 92. Водоспад на річці Білій ховається у вузькому глибокому каньйоні.

Фото 93. Висяча долина ріки Білої.

Фото 94. Табір у верхів'ях річки Білої.

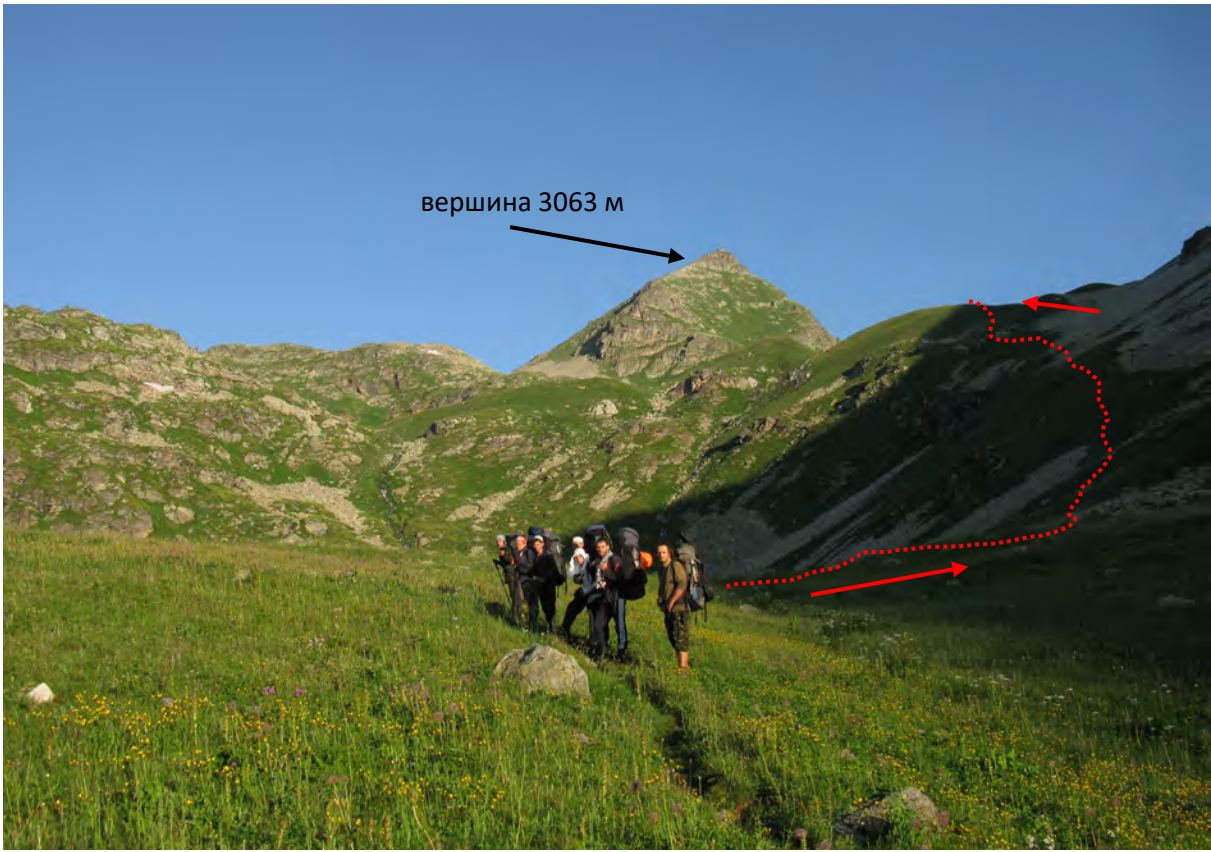

Фото 95. Ступінь долини перед верхнім цирком перевалу Айюлю.

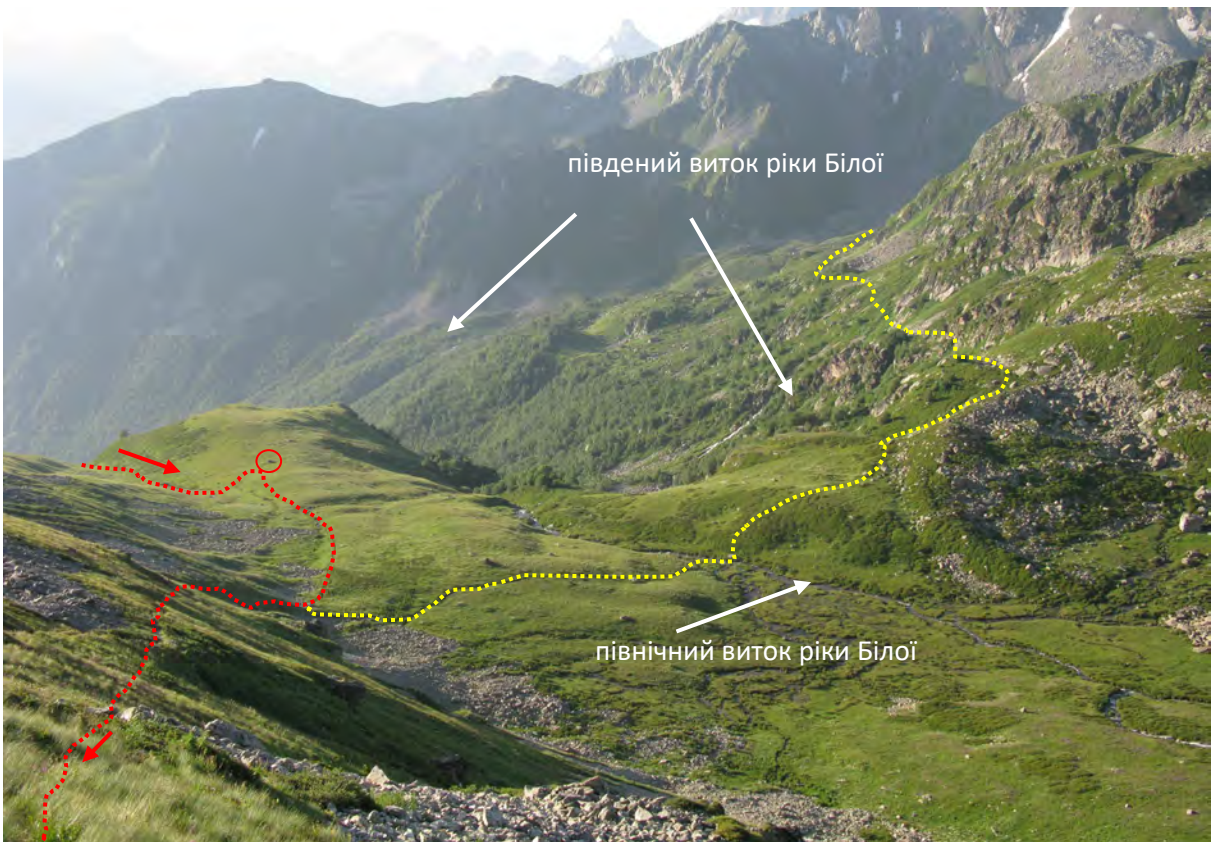

Фото 96. Злиття північного і південного витоків Білої. Жовтий пунктир – тропа в цирк перевалів Дорбун та Олежек. Червоне коло – місце ночівлі 28-29.07.11.

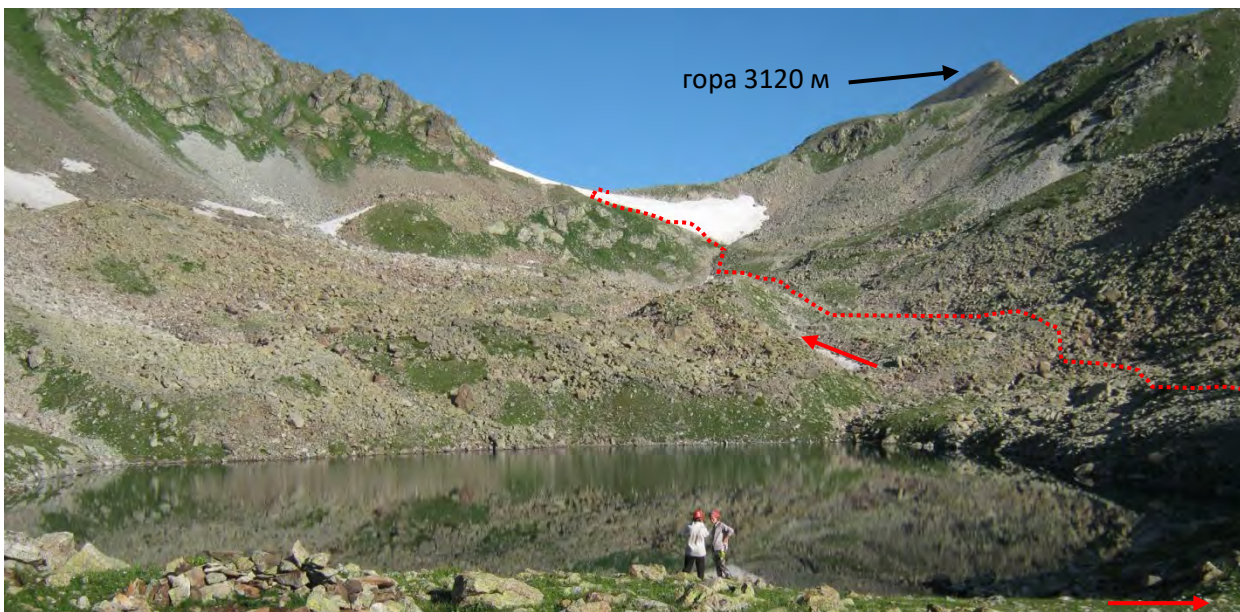

Фото 97а. Білореченське озеро, перевал Айюлю.

Фото 97б. Білореченське озеро. Вид в бік долини Білої.

Фото 98. Останні кроки на перевал Айюлю.

Фото 99. На перевалі Айюлю. Вид у бік хребта Аркасара.

Фото 100. Підйом на перевал Темір-Кулак.

Фото 101. На перевалі Темір-Кулак. Вид у бік вершини Дукка-Баши.

Фото 102. Тут з'єднуються хребти Аркасара і Габулу. Вододіл річок Велика Дукка і Біла. Фото з перевалу Темір-Кулак.

Фото 103. Траверсуємо гребінь хребта до вершини 3120 м.

Фото 104. На вершині 3120 м. Вид у бік хребта Абішіра-Ахуба.

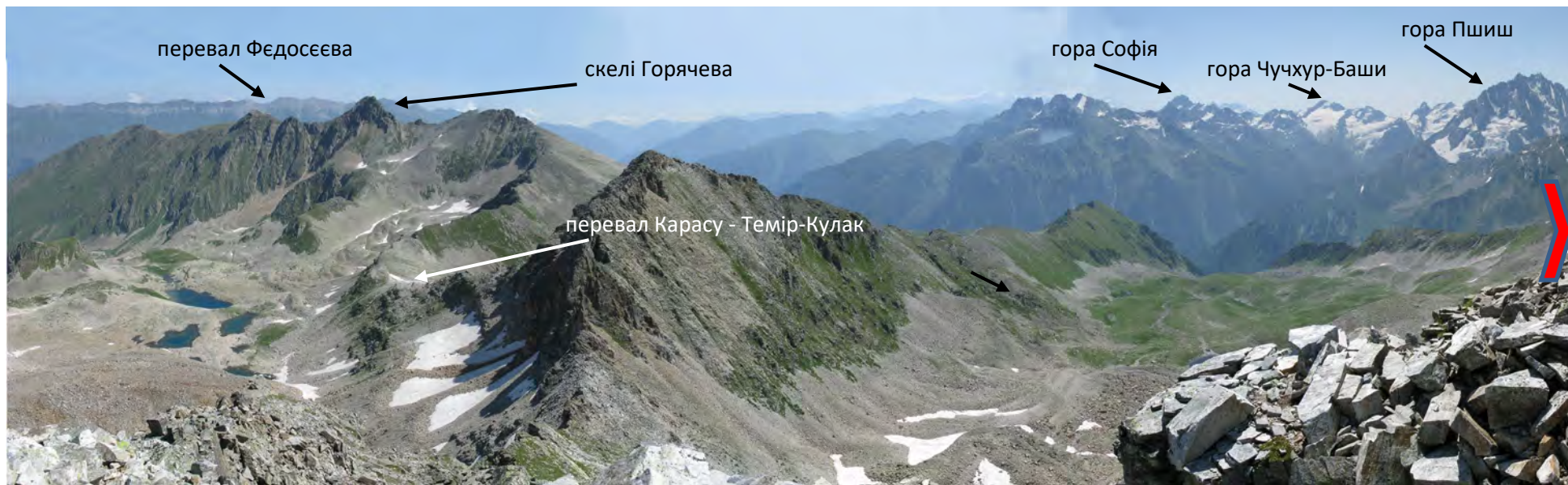

Фото 105. Кругова панорама з вершини 3120.

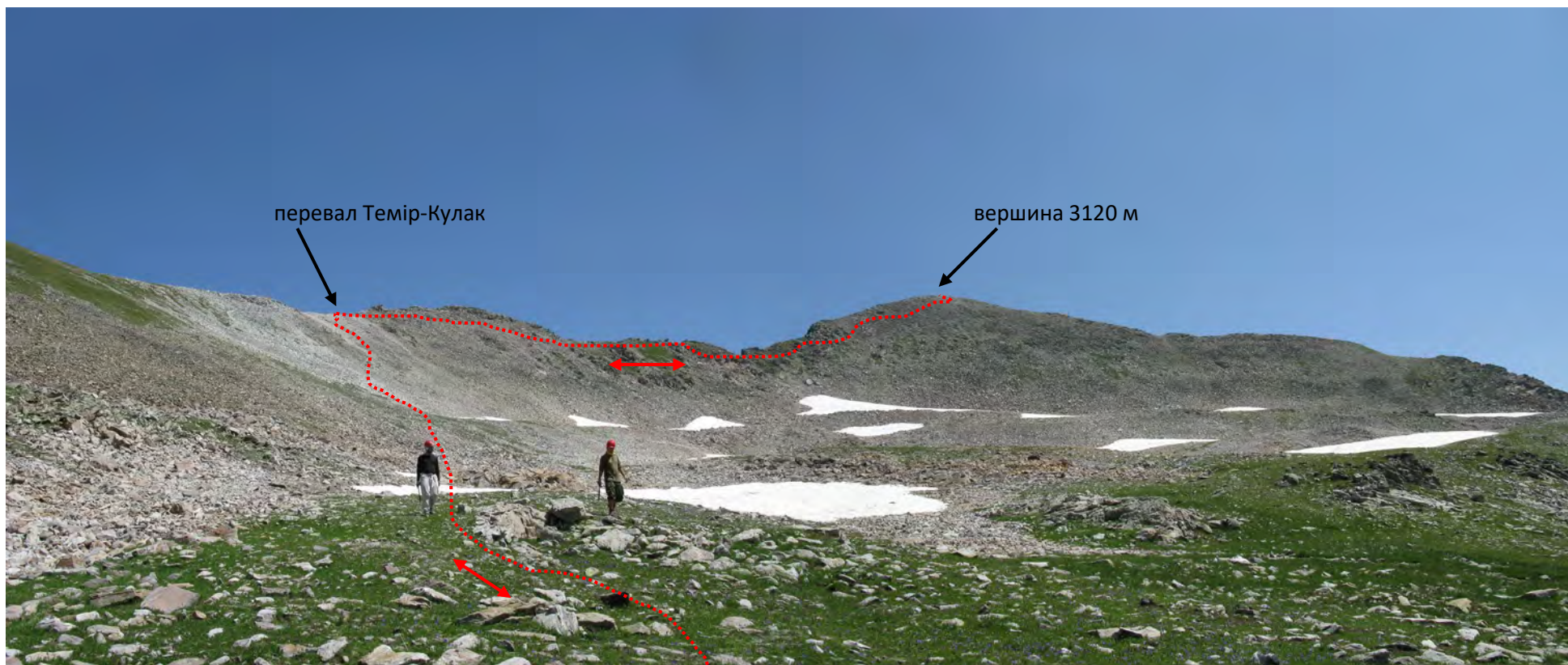

Фото 106. Повертаємося до озера 2832 м.

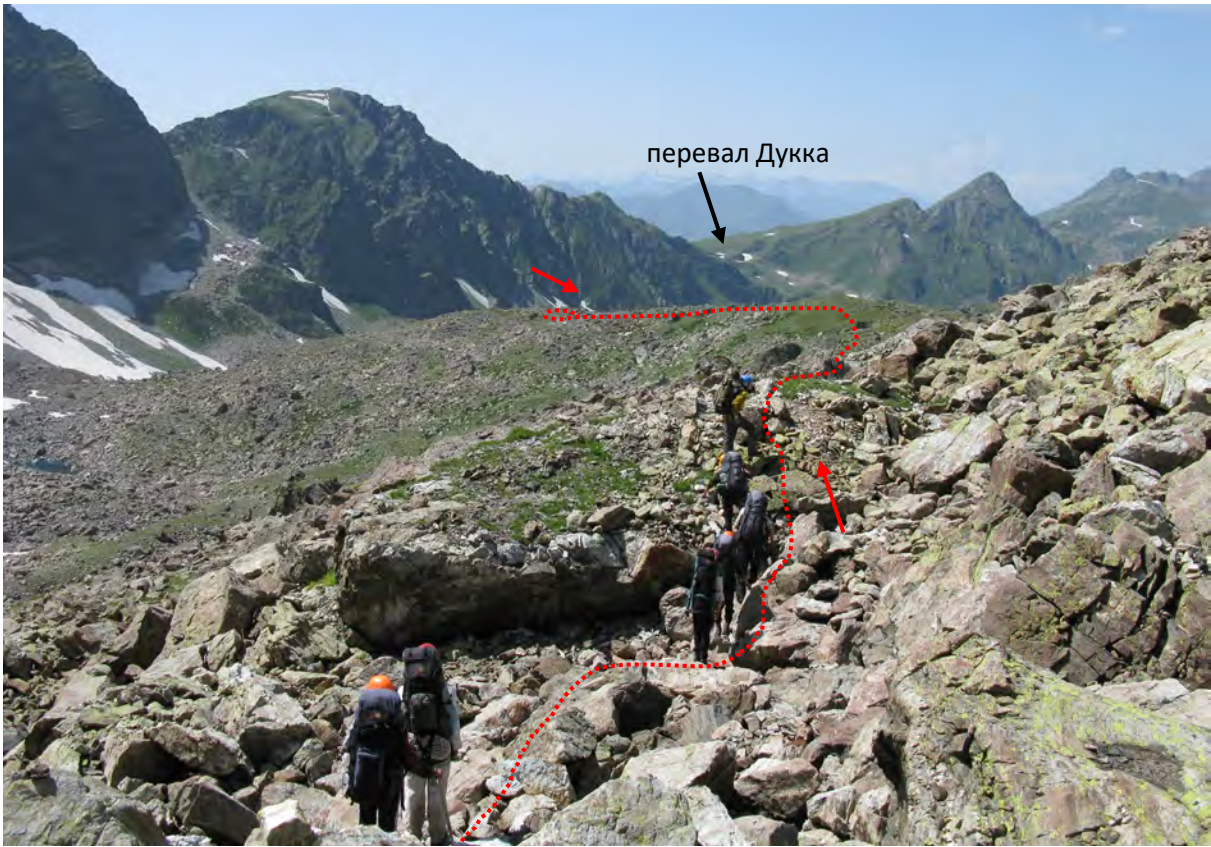

Фото 107. Спускаємося зарослю мореною стародавнього льодовика.

Фото 108. Підходимо до двох озер на трав'янистій терасі.

Фото 109. Озеро Семицвітне у всій красі! Позаду – широка трав'яниста сідловина перевала Дукка.

Фото 110. Табір на п'ятчку біля південного берега озера.

Фото 111. А ось чому озеро і називається Семицвітним!

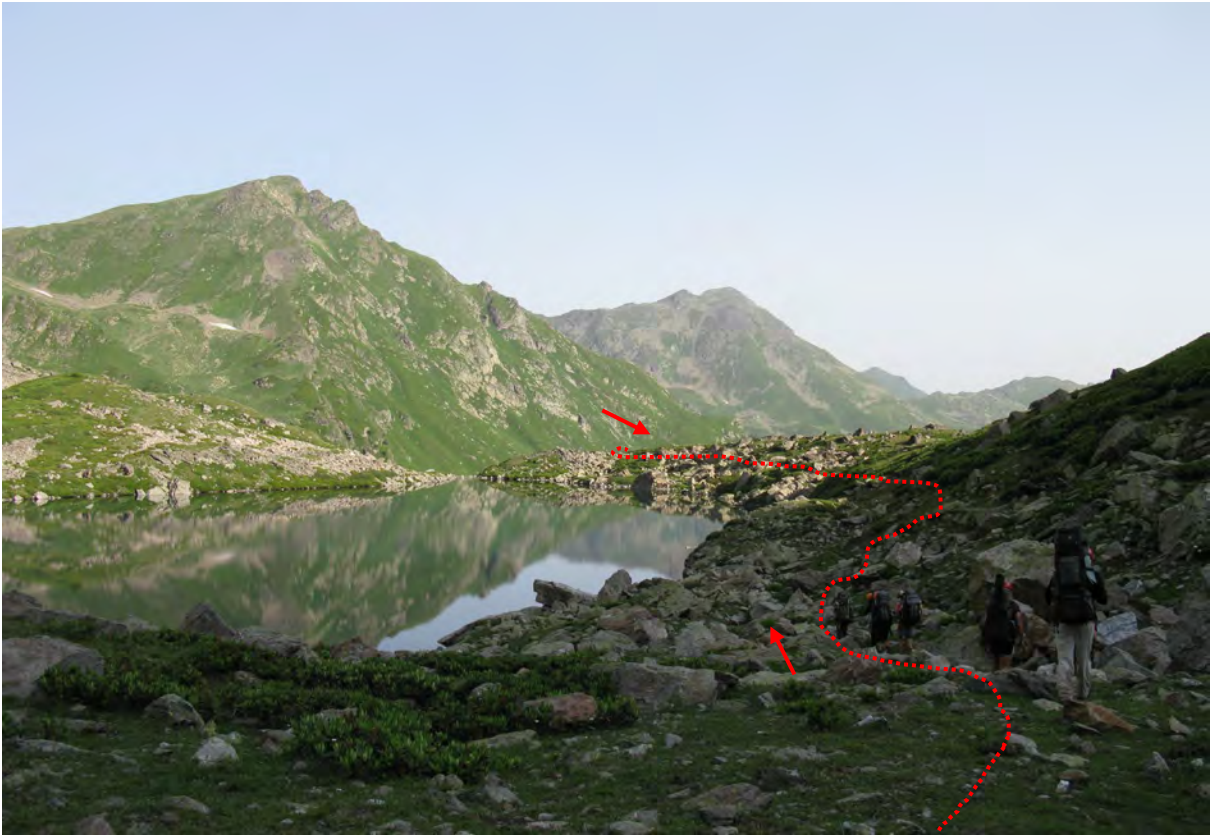

Фото 112. Йдемо вниз по долині Великої Дукки.

Фото 113. Стежка петляє кам'янистими схилами правого берега річки.

Фото 114. На межі лісу стежка переходить на лівий берег.

Фото 115. Нескладний брід проходимо в запасному взутті.

Фото 116. Переходимо по колоді та вбід річку Мала Дукка.

Фото 117. Переходимо по мосту річку Архиз.

Фото 118. На жаль, українським рятувальникам такі бази не по кишені ...

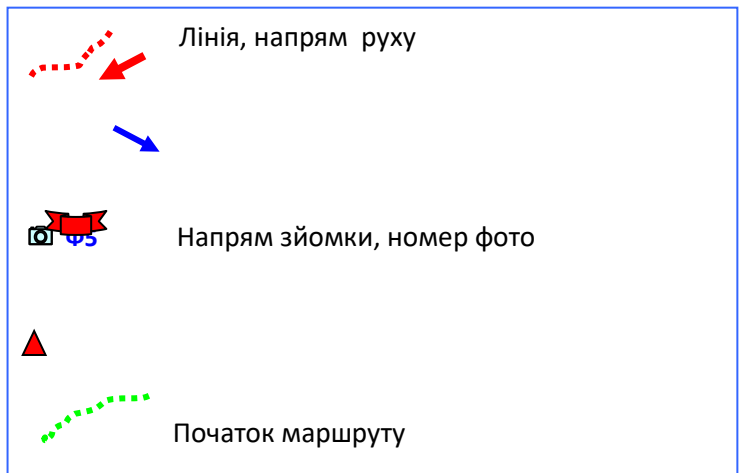
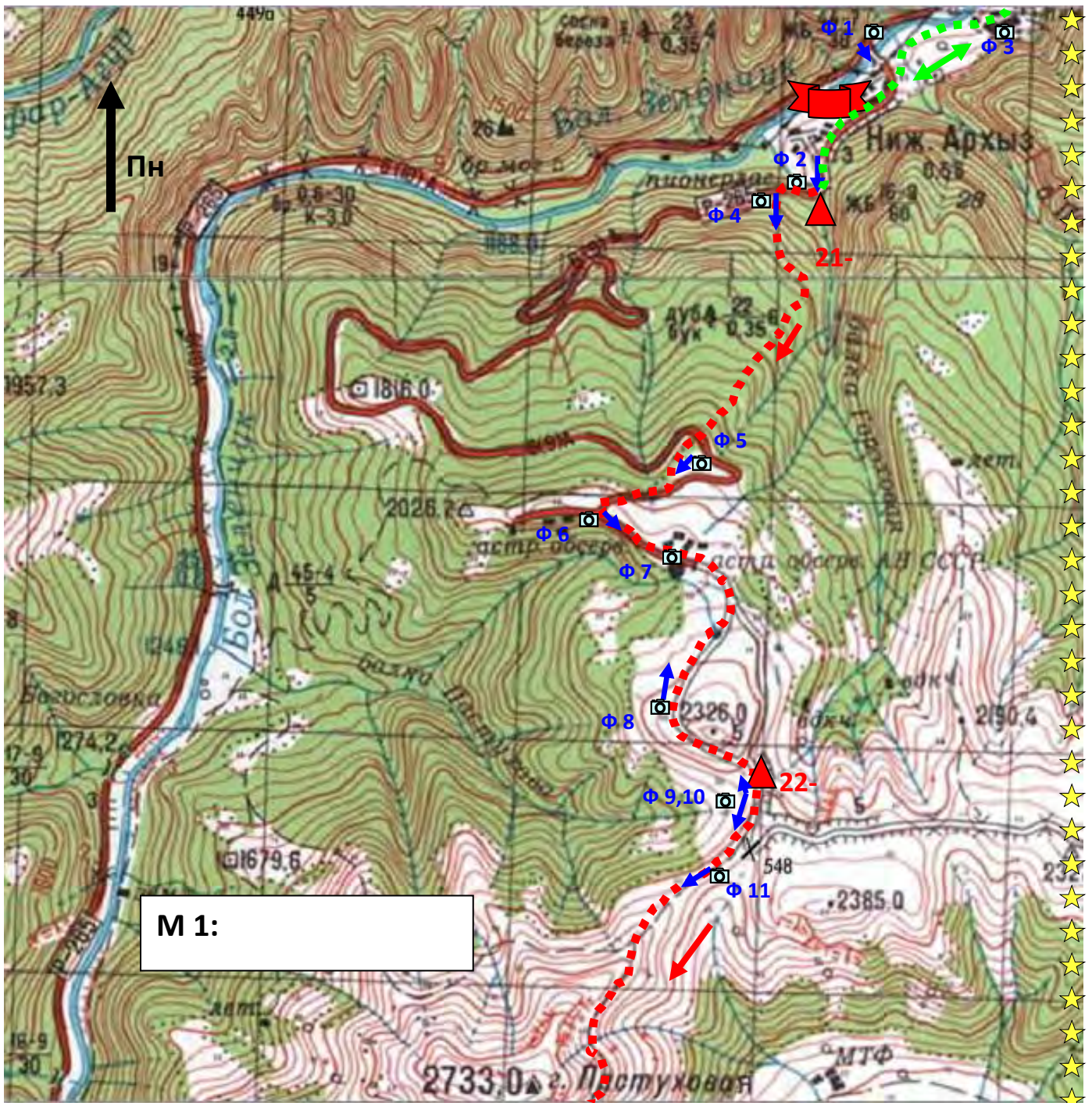
Фото 119. Прикордонна застава. До фінішу маршруту - менше переходу.

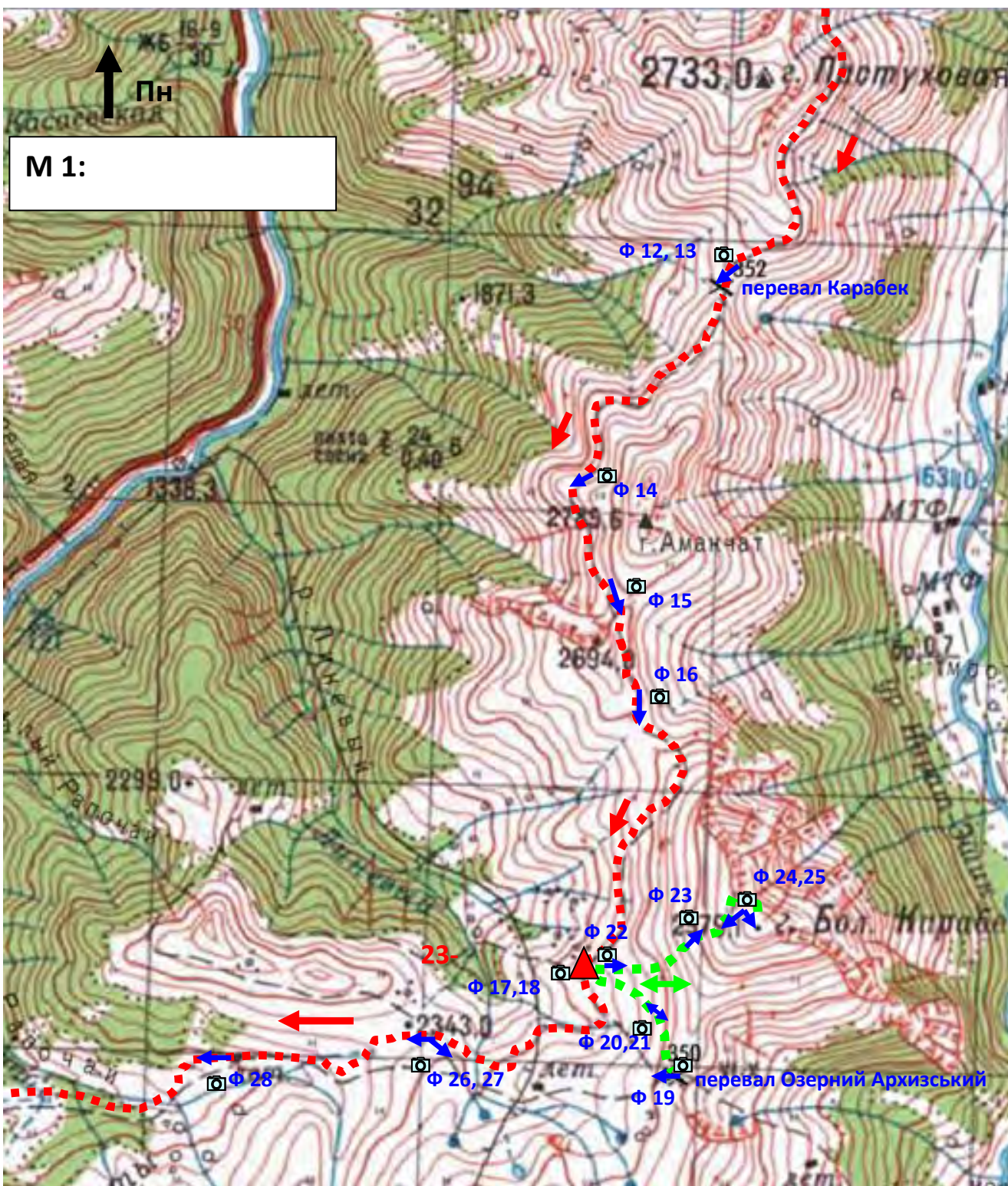

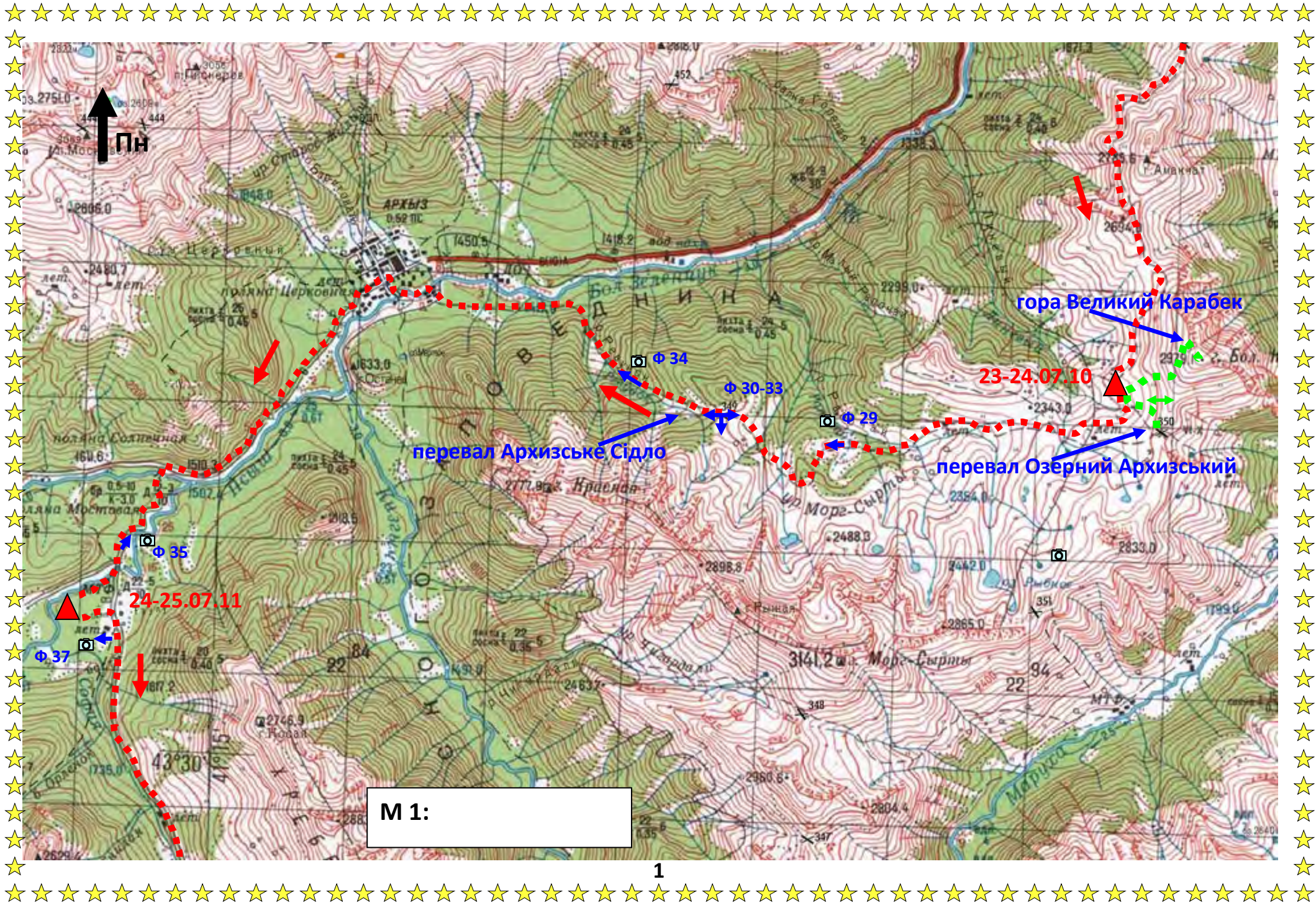
Фото 120. Табір на Церковній галявині.

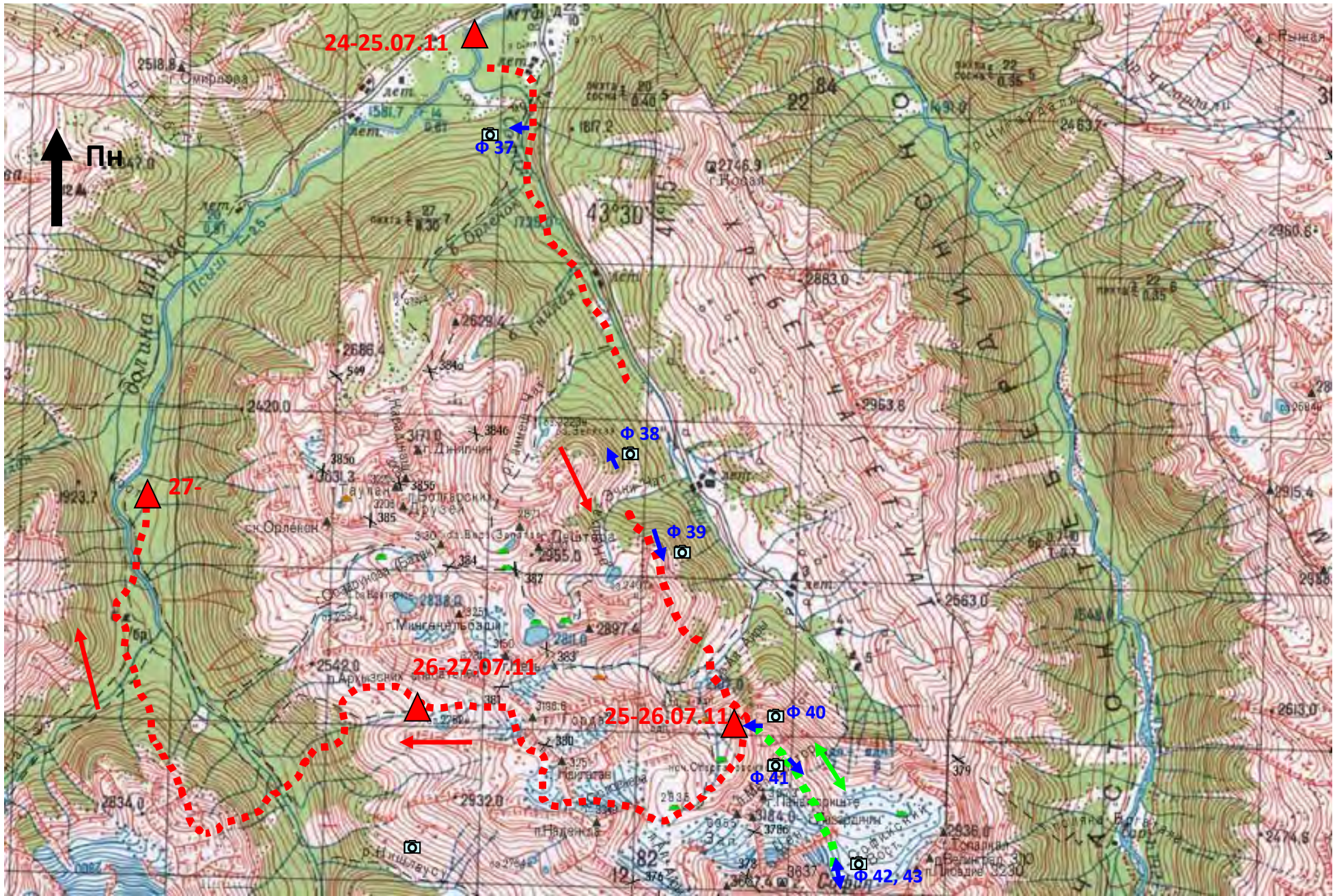

Фото 121. В очікуванні автобуса. Додому!

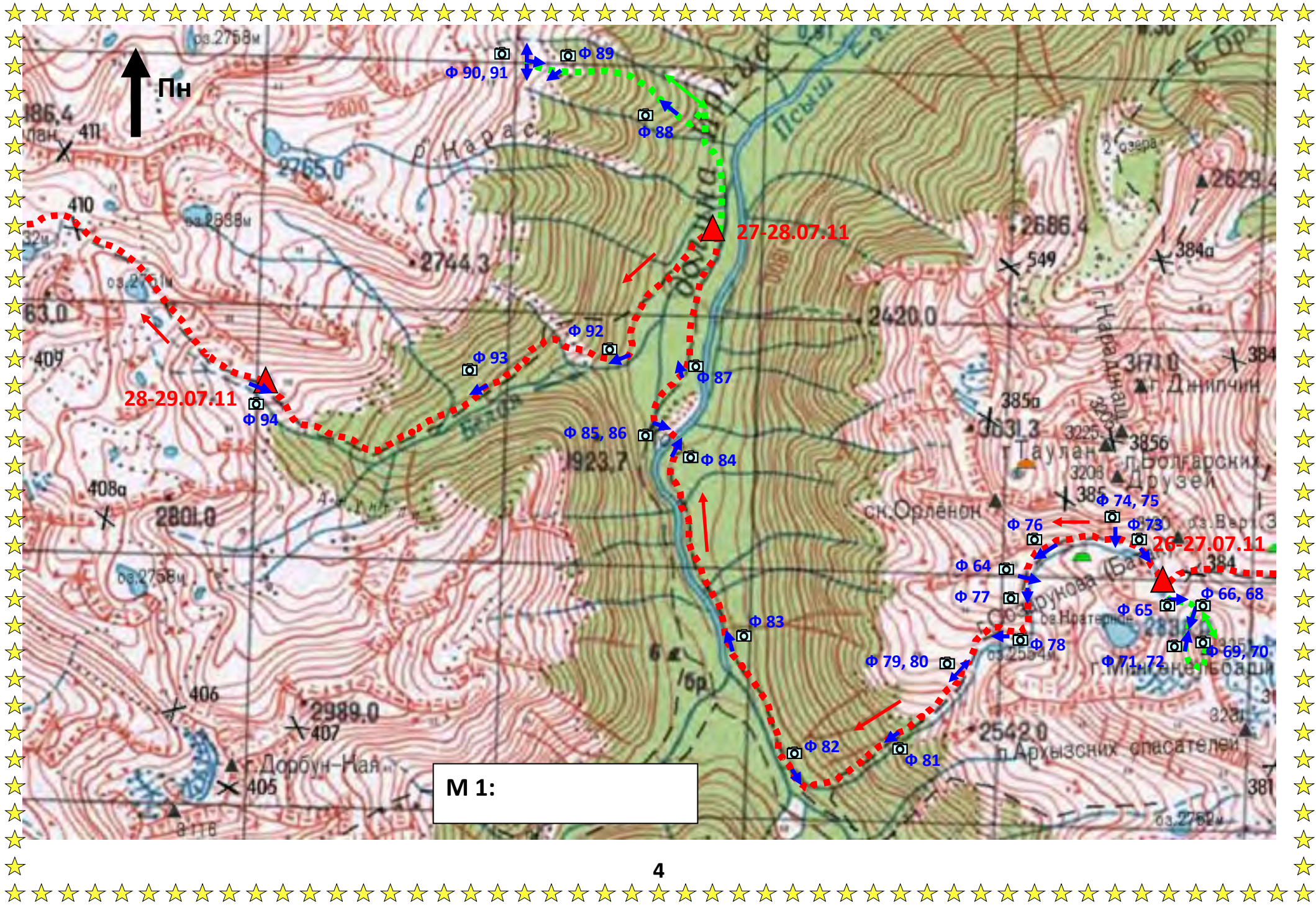

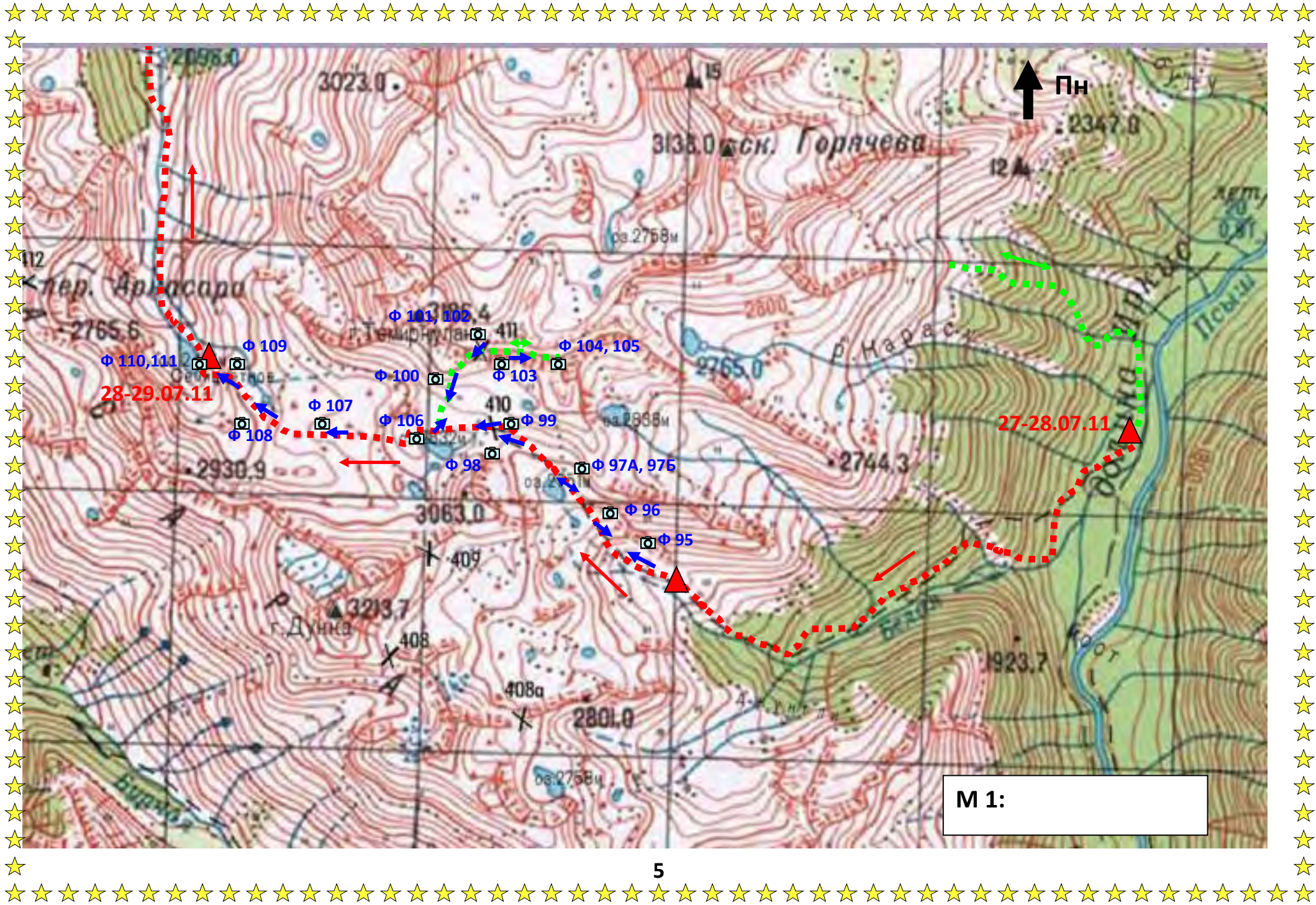

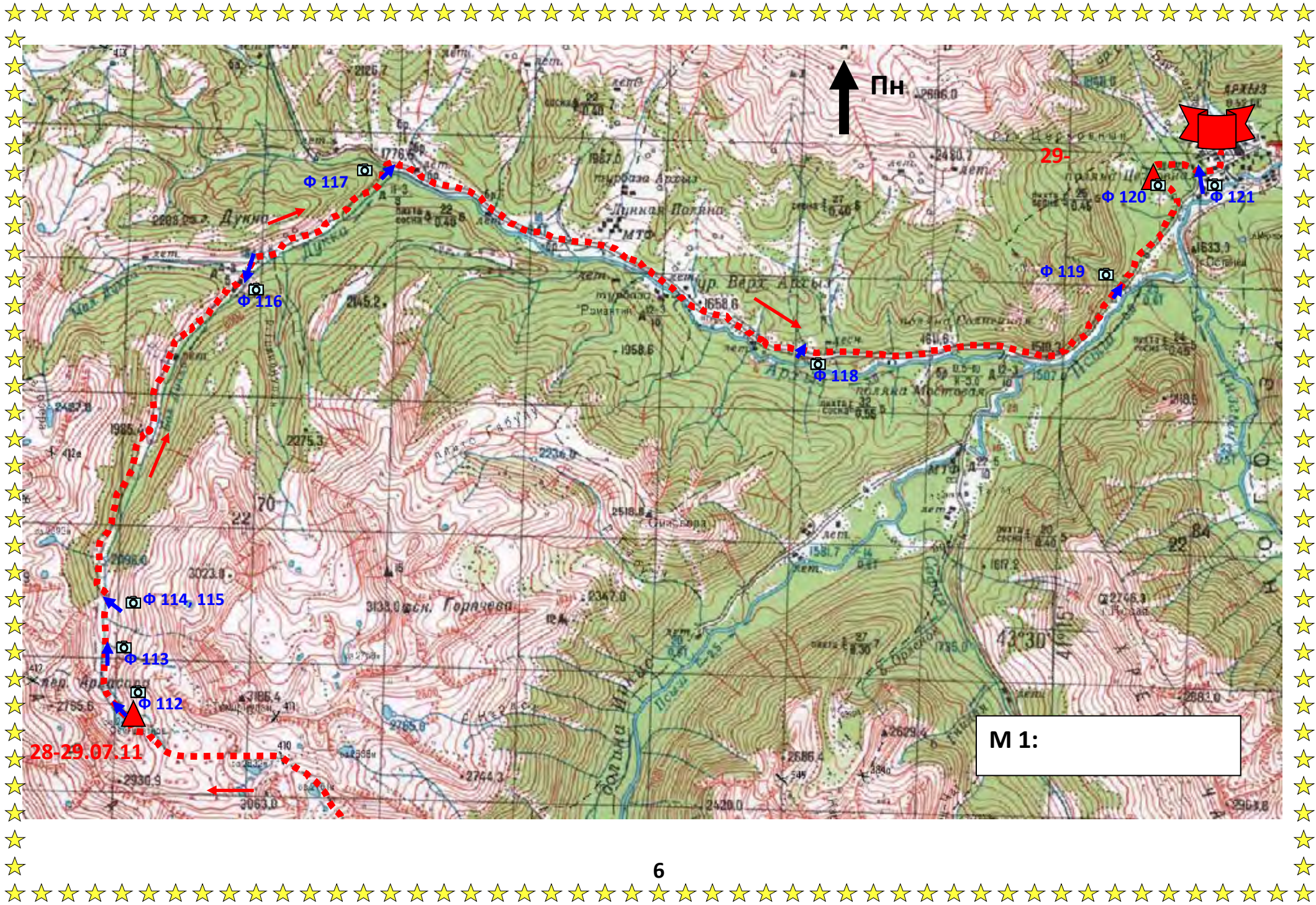

Підсумки, висновки та рекомендації

Спортивна, учбова і пізнавальна цілі походу виконані. Група пройшла запасним варіантом маршруту, доповненим радіальними сходженнями на вершину Мінге-Кель-Баши (1А*), перевал Темір-Кулак (1А), вершину 3120 м (н/к).

Маршрут состояв з двох частин – акліматизаційної та основної. Акліматизаційна – нескладний траверс хребта Ужум та сходження на вершину Великий Карабек. Ця частина мала ще й краєзнавче навантаження: екскурсії до Нижньоархизського городища та Спеціальної Астрофізичної Обсерваторії (САО). Відмінний фізичний стан учасників (на протязі чотирьох місяців ми проводили цілеспрямовані тренування із основною частиною групи), її походний досвід (всі учасники мають добрий досвід пішохідних походів у міжсезоння) та легкі рюкзаки (майже всі продукти та непотрібне на цій частині спорядження залишились в закиданні) дозволили спланувати таку собі «розвідку боєм» з підйомом на початку маршруту до висоти майже 3000 м і подальшим значним спуском. Досвід показав, що наші розрахунки були вірними: проявів гірської хвороби в учасників групи не спостерігалось, адаптація до умов високогір'я пройшла швидко та успішно.

Основна частина маршруту проходила по Софійському хребту (перевали Караджаш, Іркіз, Кель-Ауш, вершина Мінге-Кель-Баши), хребту Габулу (перевал Айюлю) та хребту Аркасара (перевал Темір-Кулак). Продукти і частина спорядження залишались в закиданні в Архизі. При цьому максимальне навантаження акліматизаційного кільця на одного учасника на виході досягало 15 кг, на одну учасницю – 11 кг. Максимальне навантаження основної частини походу – відповідно 21 кг і 15 кг.

На маршруті було заплановано одне днювання і запасний день. Похід проходив в другій половині липня. Погода майже на всьому маршруті була сприятливою для

походу (ясно з ранку, хмарно в середині дня, під вечір іноді невеликий місцевий дощ). Виключенням був початок походу.

Не дивлячись на деякі побоювання, не виникло анінайменших проблем, пов'язаних з місцевим населенням. В Архизі активно розвивається спортивний, пізнавальний, рекреаційний туризм. На території селища працюють з повним завантаженням три туристичні бази. В долинах річок Псиш, Дукка, Софія, Архиз виникли напівстихійні автокемпінги. Великий розвиток отримали туристсько-екскурсійні заходи вихідного дня. В долині ріки Архиз, в районі Лунної галявини, повним ходом йде будівництво великого курортного комплексу. По попереднім планам, він буде зв'язаний з чорноморським узбережжям автотрасою через перевал Пхія. В найближчому майбутньому плануються серйозні фінансові вкладення в місцеву туристсько-екскурсійну інфраструктуру. Тому місцеві жителі в першу чергу зацікавлені в стабільності і спокої свого регіону.

На злитті річок Псиш і Софія (поляна Таулу), а також у верхів'ях Софії виникли невеликі сезонні ринки. Вони працюють постійно (місцеві жителі, торгуючі на них, влітку там же і живуть), без вихідних і перерв. На наявність основної групи продуктів (круп, консерви, концентрати і т. п.) розраховувати важко, - хіба що наперед домовитися, - але хліб, айран, свіжоприготовлені хичіни (місцеві чебуреки) є завжди. Можна також придбати батареї, зарядити мобільний телефон.

На перевалах, орієнтованих в сторону Архиза, є достатньо упевнений телефонний зв'язок. При спуску в долини зв'язок є тільки в безпосередній близькості від Архизу. З об'єктів місцевої інфраструктури в Архизе є декілька магазинів, ринок, пошта, на турбазах – медпункти. Можна купити продукти, картки мобільного зв'язку, сувеніри, а також дуже непогані і відносно дешеві вироби з хорошої шерсті. До нашого здивування, немає аптеки (приїжджає автолавка 2-3 рази на тиждень в другій половині дня) і ніякої поліграфії. Хоча складно припустити, що,

наприклад, хороші карти району або банальний лейкопластир не користуватимуться попитом. Лікаря можна знайти на турбазах або у прикордонників. Пошта працює по дивному графіку: п'ять днів в тиждень (крім суботи та неділі) з 10.00 до 15.00, з двогодинною перервою на обід. Тобто 3 години в день. На пошті не можна відправити телеграму, зате є таксофон.

Підготовка маршруту та документації.

Наш маршрут складався з двох умовних частин: акліматизаційної по хребту Ужум з подоланням нескладних перевалів та радіальним виходом на вершину і закиданням значної частини продуктів і зайвого спорядження; основної по хребтах Аркасара, Софійський, Габулу з більш складними перевалами Іркиз, Караджаш, Айюлю.

Ми думаємо, що побудова нашого маршруту близька до оптимальної.

Підготовка маршрутних документів не викликала яких-небудь утруднень або несподіванок.

Транспортне сполучення.

Під'їзд до початку маршруту складається з двох частин: Миколаїв – Невінномисськ і Невінномисськ – Архиз. Проїзд в Невінномисськ (Невінку, як називають його місцеві жителі і туристи) з Миколаєва можливий автобусом і поїздом. За вартістю обидва варіанти приблизно рівноцінні, але за часом проїзд поїздом займає близько двох діб (з урахуванням пересадки і втрати часу в Сімферополі або Дніпропетровську), автобусом же – менше доби (21 година).

З міркувань економії часу і був обраний автобусний варіант. Автобус рейса „Одеса-Кісловодськ” відправляється з Миколаєва щодня в 15.15. За місяць до

від'їзду узяти 10 квитків не було проблемою.

В Невінку автобус приходить в 12.00 по московському часу. Далі проїзд до Архизу можливий тільки автотранспортом, відстань – 150 км. Прямі рейси Невінномисськ – Архиз є, але вони йдуть з Невінки о 8.00 та о 16.00. Маршрут з пересадкою проходить через місто Черкеськ і станиці Зеленчукська (більш вигідний варіант) або Преградна. Ці населені пункти пов'язані з Невінкою частим регулярним повідомленням. Вартість проїзду рейсовим автобусом від Невінки до Зеленчукської - 180 крб, від Зеленчукської до Архиза - 70 карбованців. В 12.45 йде рейсовий автобус Невінка – Зеленчукська, в 16.15 – Зеленчукська – Архиз. У разі спізнення першого рейса архизський автобус чекає його прибуття.

Якщо ви не обмежені у фінансах, не складає труднощів на автовокзалі Невінномисська знайти мікроавтобус для заїзду в Архиз, Домбай або Теберду. Довідки краще наводити у шоферів місцевих рейсів. Приблизна вартість проїзду (8 – 12 місць) від Невінномисська до Архиза – 4 000 - 5 000 карбованців. Торг доречний.

На зворотний шлях по тих же міркуваннях (економія часу) перевага теж була віддана автобусу. З Архиза є два рейси на Черкеськ: о 8.00 і о 16.00. Автобуси і маршрутки Черкеськ – Невінномисськ ходять щопівгодини. В Невінці ми були в 11.30. Автобус Кисловодськ – Одеса приходить в 13.30.

Підготовка спорядження, матеріальне забезпечення.

Група використовувала на маршруті каркасні намети і груповий тент виробництва ЧП «Мірон» (м. Херсон), рюкзаки «Мірон», «Стікс» (м. Донецьк). Нарікань і претензій до них немає. В безлісній зоні використовувалося газове устаткування фірми «Covea» - пальники і балони (на 450 г газу). Рекомендуємо

використовувати пальники тих моделей, у яких є шланг для приєднання балона. В цьому варіанті можливий підігрів газу при низькій температурі повітря, та і експлуатація більш безпечна (немає великого навантаження на сам балон). Витрати газу (в ті дні, коли ми не користувались багаттям) склали в середньому 40 г на людину в день при триразовому харчуванні.

Використовувалась «стандартна» схема харчування – гарячі сніданок та вечеря, обідній перекус (якщо був час, він доповнювався гарячим чаєм, бульйоном або картопляним пюре швидкого приготування). Вагові характеристики – від 680 до 720 грамів в день на учасника (в залежності від звичайного чи посиленого варіанту раціону). З метою раціонального використання газу та економії ранкового часу для сніданків, які готувалися в безлісній зоні, використовувалися пластівці замість цільних круп.

Із спеціального і страхувального спорядження використовувалися льодоруби, каски, дві основні вірьовки по 40 м, страхувальні системи, карабіни, репшнури. Льодоруби, каски, а також (періодично) захисні мазі і маски від сонця використовувалися на всьому маршруті.

Морально-психологічна, фізична, технічна підготовка.

Протягом 4 місяців (квітень - липень) з основною частиною групи проводилися тренування для підвищення фізичної готовності та більш близького знайомства учасників. Окрім цього, керівниками був проведений цикл теоретичних занять для знайомства групи з умовами високогір'я і особливостями гірських походів.

Всі учасники мали досвід пішохідних походів не нижче за 1 категорію складності.

Додатки

№ з/п	Перевал, вершина	Група, записка якої знята	Попередня група
1	Перевал Карабек (н/к, 2330 м.)	-	-
2	Перевал Озерний Архизський (н/к, 2620 м.)	м. Краснодар, керівник Гринченко Є.А., від 18.07.11; м. Санкт-Петербург, керівник Гладілін П., від 20.07.11	м. Донецьк, керівник Горяшкін Ю.В., від 8.05.11
3	Вершина Великий Карабек (н/к, 2979,1 м.)	-	-
4	Перевал Архизське Сідло (н/к, 2200 м.)	-	-
5	Перевал Іркіз (1А, 2871 м.)	-	-
6	Перевал Кель-Ауш (1А, 2866 м.)	ТСК «Вершина» м. Волгоград, керівник Раков Г.Ю., від 20.07.11	«Колобочки», керівник Сімуріна М.Н., від 20.07.11
7	Перевал Караджаш (1А, 3022 м.)	м. Харків, керівник Яковлев Д.В., від 26.07.11	ОДОО «ЦТКиЭ» м.Курськ, керівник Шлянін А.И.

8	Вершина Мінгі-Кель-Баши (1А* 3251 м.)	м. Харків, заст. керівника Хозянін С.Р., от 26.07.11	ОДОО «ЦТКиЭ» м.Курськ, керівник Шлянін А.И., от 25.07.11
9	Перевал Айюлю (1А, 2874 м.)	-	-
10	Перевал Темір-Кулак (1А, 3025 м.)	м. Київ, керівник Горпенюк Н.Б., від 23.07.11	ТК «Геліос» м. Донецьк, керівник Вілевський Н.С., від 7.07.11
11	Вершина 3120 м.	-	-